

Socio-ekonomski položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori

Izveštaj istraživanja javnog mnjenja za 2020. godinu

Uvodne napomene

Istraživanje o socio-ekonomskom položaju Roma i Egipćana u Crnoj Gori sprovedeno je sa ciljem da se obezbijede podaci na osnovu kojih će biti moguće ocijeniti rezultate aktuelne Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana (2016). Upitnik je obuhvatio pitanja koja su prethodno već korišćena za prikupljanje podataka o položaju romske i egipćanske zajednice 2016. i 2018. godine. Prvo istraživanje Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je sprovedo na 1003 ispitanika, dok je drugo sproveo Centar za demokratiju i ljudska prava CEDEM 2018. godine u 601 domaćinstvu (tačan podatak o broju pojedinačnih ispitanika nije dostupan u izvještaju).

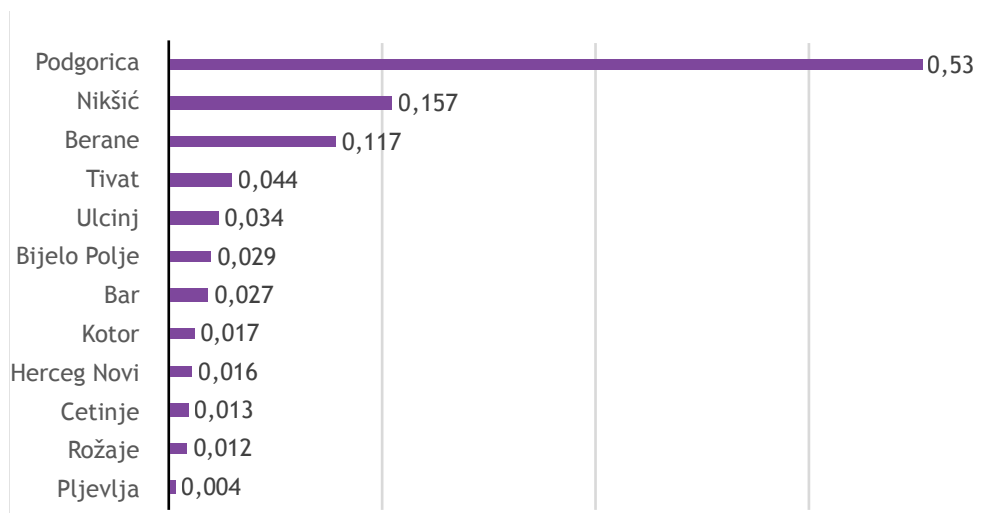
Pored pitanja koja su ponovljena treći put kako bi se mogla pratiti promjena na određenim indikatorima kroz vrijeme, u ovo istraživanje uključena su i neka pitanja koja se odnose na aktuelni društveno-ekonomski trenutak, kako bi se stvorila osnova ne samo za mjerenje dostignutog već i za buduće planiranje javnih politika. Takva pitanja, na primjer, obuhvataju ona koja se odnose na COVID-19 epidemiju i njen efekat na romsku i egipćansku zajednicu.

Osnovne teme kojima se istraživanje bavilo su:

- Ekonomski status i zapošljavanje
- Građanski status i lična dokumenta
- Zdravlje
- Problemi uzrokovani COVID-19 epidemijom
- Stanovanje
- Obrazovanje
- Socijalna pomoć
- Učešće u donošenju odluka
- Vrijednosti i stavovi.

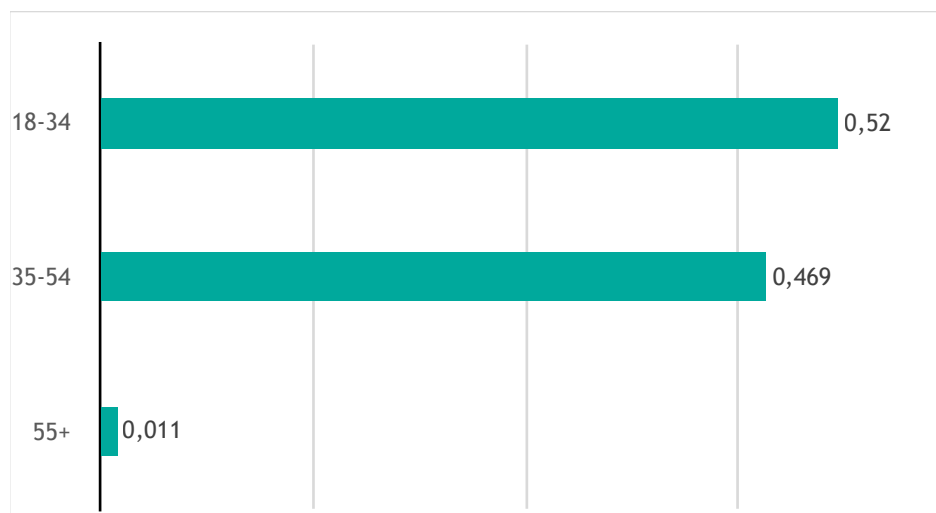
Podaci dobijeni istraživanjem javnog mnjenja strukturirani su u odnosu na gore navedena poglavlja u tekstu koji slijedi, a gdje god je to bilo moguće, prikazani su u uporednoj perspektivi u odnosu na podatke iz 2016. i 2018. godine.

Istraživanje je obuhvatilo romsku i egipćansku populaciju koja živi u 12 crnogorskih opština. Ukupno je anketirano 1023 pripadnika romske i egipćanske populacije, od čega 53% u Podgorici, 15.7% u Nikšiću, 11.7% u Beranama, 4.4% u Tivtu, 3.4% u Ulcinju, 2.9% u Bijelom Polju, 2.7% u Baru, 1.7% u Kotoru, 1.6% u Herceg Novom, 1.3% na Cetinju, 1.2% u Rožajama i 0.4% u Pljevljima.

Grafik 1: Opštine u kojima je sprovedeno istraživanje sa procentom ispitanika iz svake pojedinačne opštine

Među anketiranim ispitanicima je bilo 52.1% muškaraca i 47.9% žena. Svi ispitanici su bili punoljetni. Najstariji ispitanik je imao 85 godina. Struktura ispitanika u odnosu na godine prikazana u grafiku 2 ukazuje na to da se radi o veoma mladoj populaciji, kao i to da ta populacija vjerovatno ima značajno kraći životni vijek od prosjeka. Ovaj nalaz potvrđuje i odgovor na pitanje koliko je godina imao član domaćinstva koji je posljednji umro, a koje se nalazi u dijelu *zdravlje*.

Grafik 2: Godine ispitanika

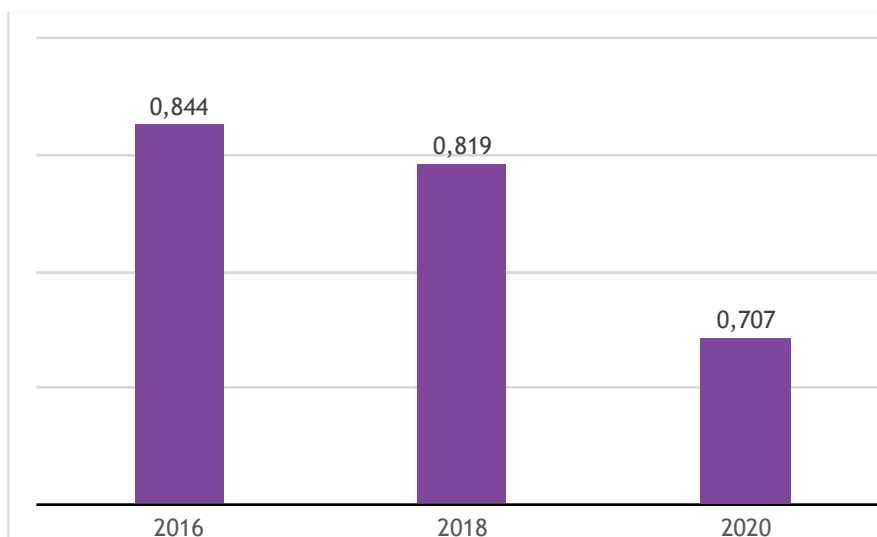
Za prikupljanje podataka su angažovani anketari i anketarke iz romske i egipćanske zajednice sa razlogom da se utiče na smanjivanje distance između ispitanika i anketara, omogućće uslovi da ispitanici što slobodnije odgovaraju na pitanja iz upitnika, kao i da se eliminiše jezička barijera. Upitnik je preveden na romski i albanski jezik.

S obzirom na to da su podaci prikupljeni u vrijeme epidemije, svi anketari su prošli trening o tome kako se ponašati u cilju smanjenja rizika prenosa infekcije i svi su bili opremljeni zaštitnom opremom i sredstvima. Prilikom provjere anketara, dio pitanja se odnosio na poštovanje propisanih mjera zaštite javnog zdravlja.

Ekonomski status i zapošljavanje

Većina pripadnika romske i egipćanske zajednice koja je anketirana nema posao - čak 70.7%. Struktura je data u grafiku koji slijedi. Po ovom pitanju postoje statistički značajne razlike između muškaraca i žena. Naime, muškarci su ne samo značajno više zapošljeni, već se i češće nalaze u aktivnoj radnoj snazi - među onima koji traže posao. Oni koji su nezaposleni i traže posao, to čine u prosjeku 6.7 godina.

Iako je u pitanju izuzetno visok procenat od preko 70% onih koji nisu zaposleni, ipak možemo primijetiti pozitivan trend u odnosu na istraživanja za 2016. i 2018. godinu kada je taj procenat iznosio 84.4% i 81.9%.

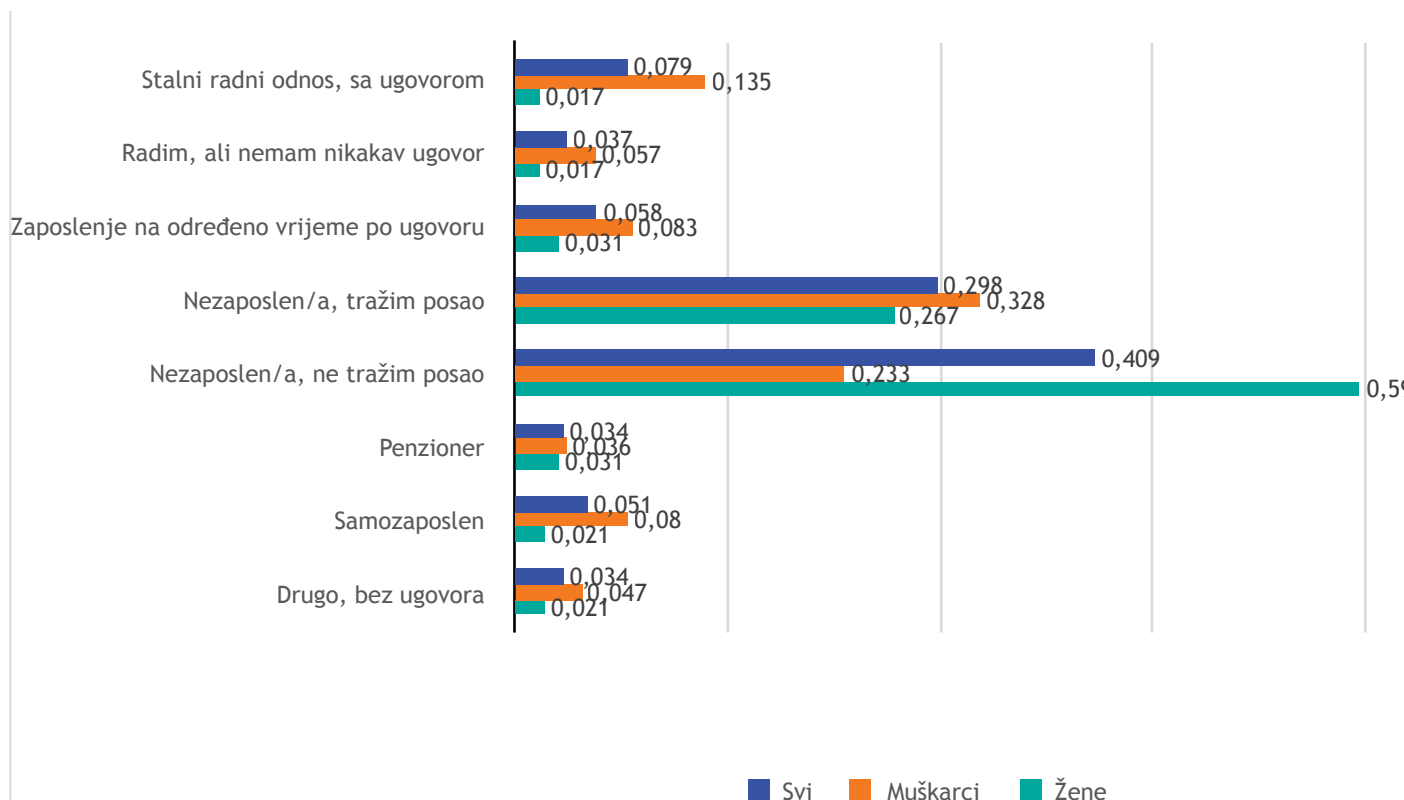

Grafik 3: Procenat nezaposlenih prema istraživanjima od 2016. do 2020. godine

Iako podaci ukazuju na trend smanjenja nezaposlenosti i dalje je razlika između romske i egipćanske i ukupne populacije Crne Gore velika. Poređenja radi, podaci za ukupnu populaciju u Crnoj Gori kažu da je stopa nezaposlenosti u prvom kvartalu 2020. godine bila 16.3%.¹ Iako zbog različite metodologije obračuna podaci nisu direktno uporedivi mogu poslužiti kao okvirni pokazatelj razlike između romske i većinske populacije u Crnoj Gori.

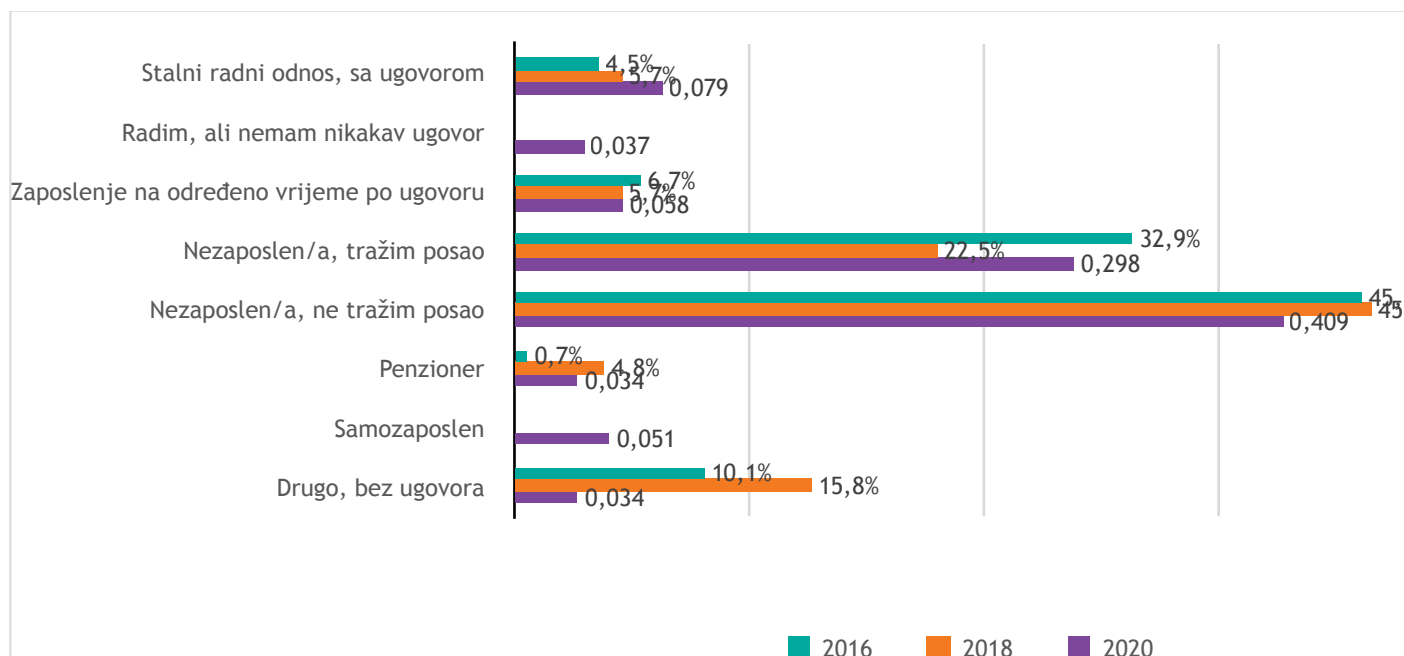
Još jedan važan indikator iz statistike o radnoj snazi je *stopa neaktivnosti* koja iznosi 43.4% na nivou ukupne populacije u Crnoj Gori, a 50.2% među ženama. Stopa neaktivnosti predstavlja procenat stanovništva starog 15 i više godina koji nije zaposlen i ne traži posao u ukupnom stanovništvu istog godišta. Podaci iz našeg istraživanja ukazuju na to da bi stopa neaktivnosti među romskom populacijom mogla biti na nivou (ili čak niža) od stope neaktivnosti većinske populacije u Crnoj Gori. Sa druge strane, stopa neaktivnosti među Romkinjama i Egipćankama je značajno viša nego kad je u pitanju ukupna ženska populacija u Crnoj Gori - 59.6%.

¹ Uprava za statistiku Monstat, <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1762&pageid=22>

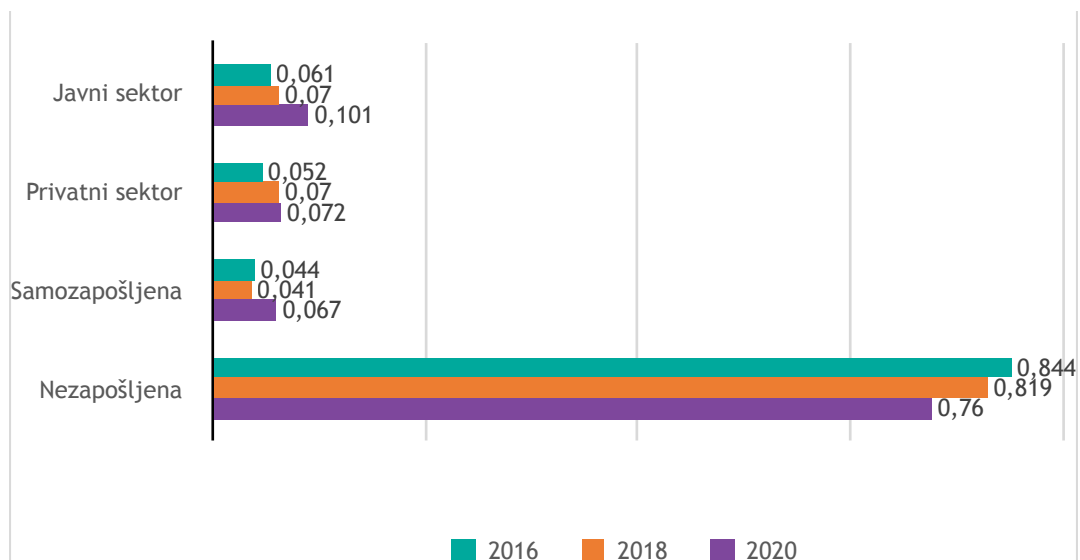

Grafik 4: Kakav je Vaš status zaposlenja?

Od onih koji imaju posao, većina radi u javnom sektoru, zatim u privatnom. U odnosu na prethodna mjerenja, vidimo da je procenat onih koji rade u javnom sektoru viši nego ranije. Takođe, vidimo da raste procent onih koji imaju stalni radni odnos.

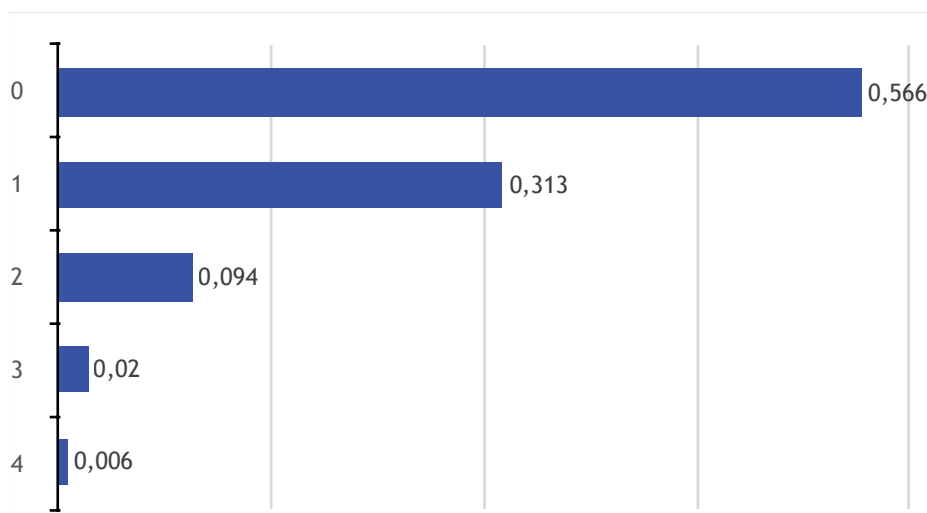

Grafik 5: Poređenje zaposlenosti u odnosu na istraživanja 2016, 2018 i 2020. godine

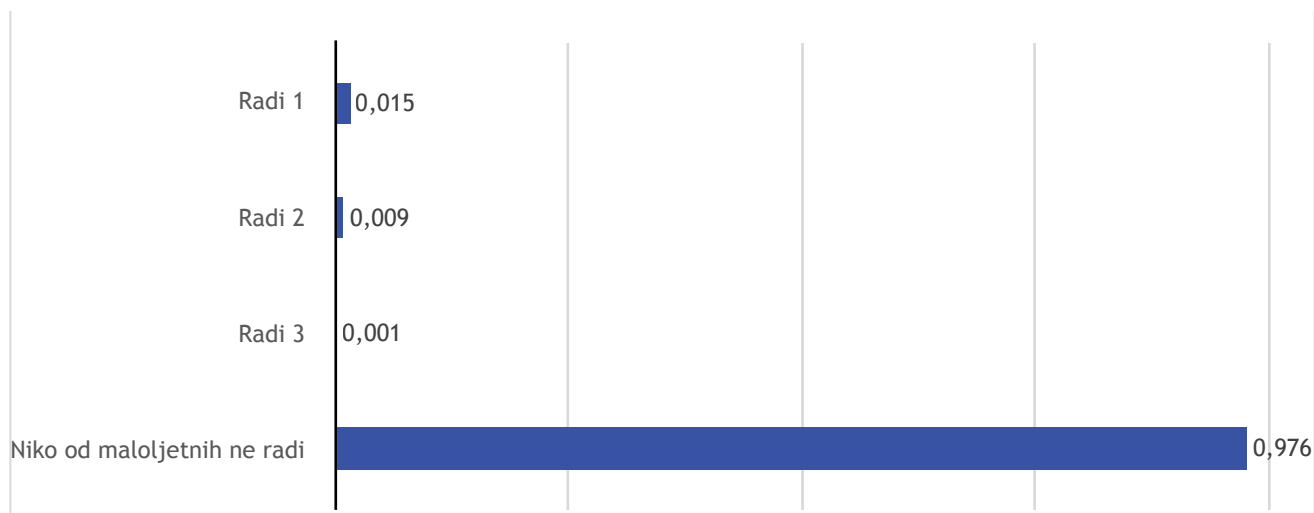
Grafik 6: Sektor u kome je osoba zaposlena

U većini domaćinstava (čak 56.6%) ne radi nijedan član domaćinstva, dok u 31.3% radi svega jedan. Ako se uzme u obzir da u prosječnom domaćinstvu u romskoj i egipćanskoj zajednici živi 5.5 članova, vidimo izuzetno visoko opterećenje na jednoj plati.

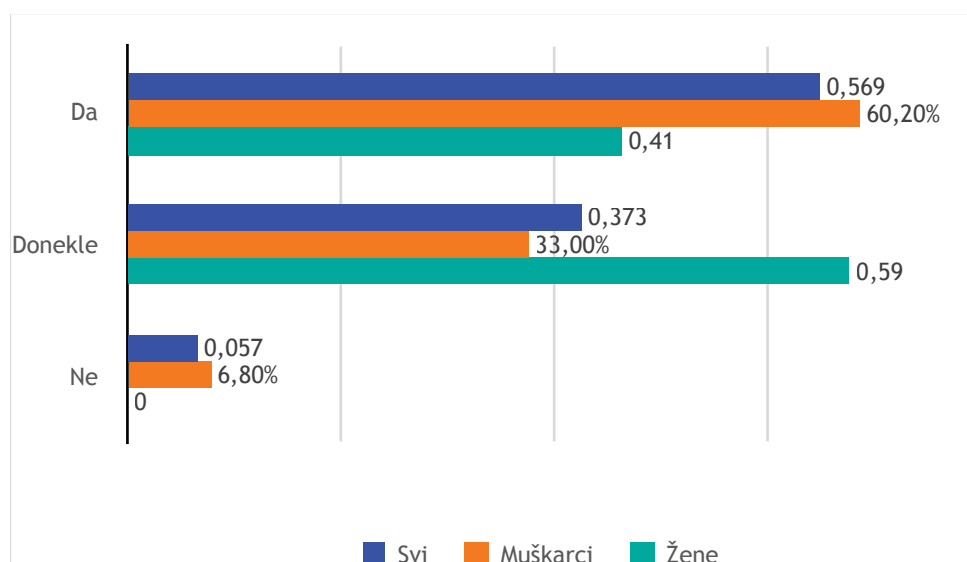
Grafik 7: Koliko članova Vašeg domaćinstva radi

Ubjedljiva većina ispitanika tvrdi da u njihovim domaćinstvima maloljetnici ne rade. Ipak, jedan broj ispitanika priznaje da u njihovom domaćinstvu maloljetna lica bivaju radno angažovana.

Grafik 8: Da li radi neko od maloljetnih članova domaćinstva

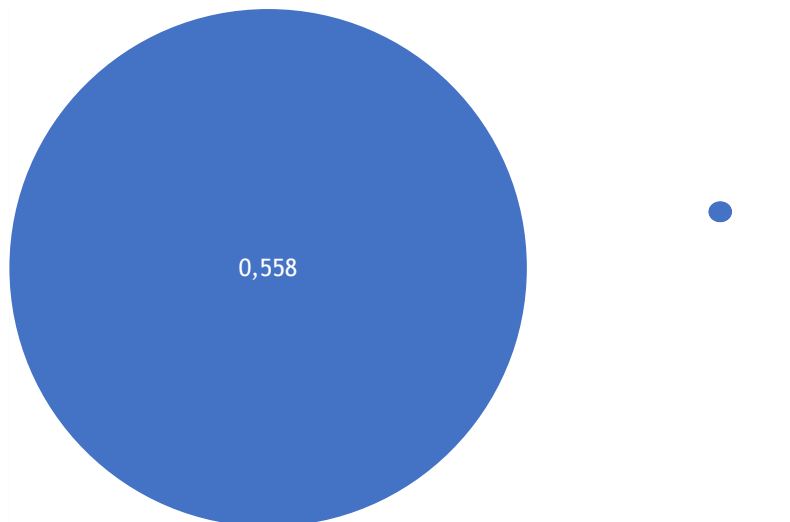
Na pitanje kako se osjećaju na poslu na kome rade, tj. da li su sigurni i zaštićeni, većina odgovara pozitivno. Ipak, nije zanemarljiv procenat ispitanika koji tvrdi da se samo donekle osjeća sigurno, a njih 5.7% kaže da se ne osjeća sigurno uopšte.

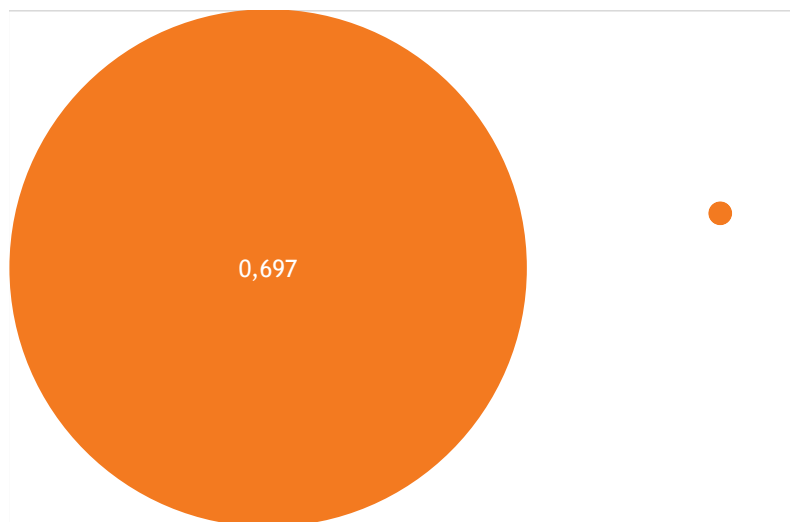
Grafik 9: Da li se osjećate sigurno i zaštićeno na svom poslu?

Razlike između muškaraca i žena su po ovom pitanju statistički značajne. Vidimo da je procenat žena koje kažu da se osjećaju sigurno i zaštićeno na svom poslu niži od procenta muškaraca. Kao razloge za osjećaj nezaštićenosti, ispitanici navode diskriminaciju, da imaju šefove koji ih kažnjavaju, nacionalizam, nedostatak zaštite na poslu, nedostatak osiguranja i rad na crno.

Svaki drugi ispitanik je prijavljen na Zavodu za zapošljavanje. Od onih koji su prijavljeni, nešto manje od jedne trećine nije registrovano kao pripadnik-ca romske ili egipćanske zajednice.

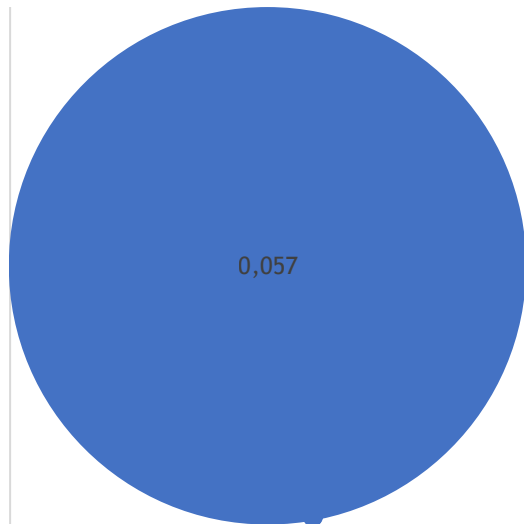

Grafik 10: Da li ste prijavljeni na Zavodu za zapošljavanje?

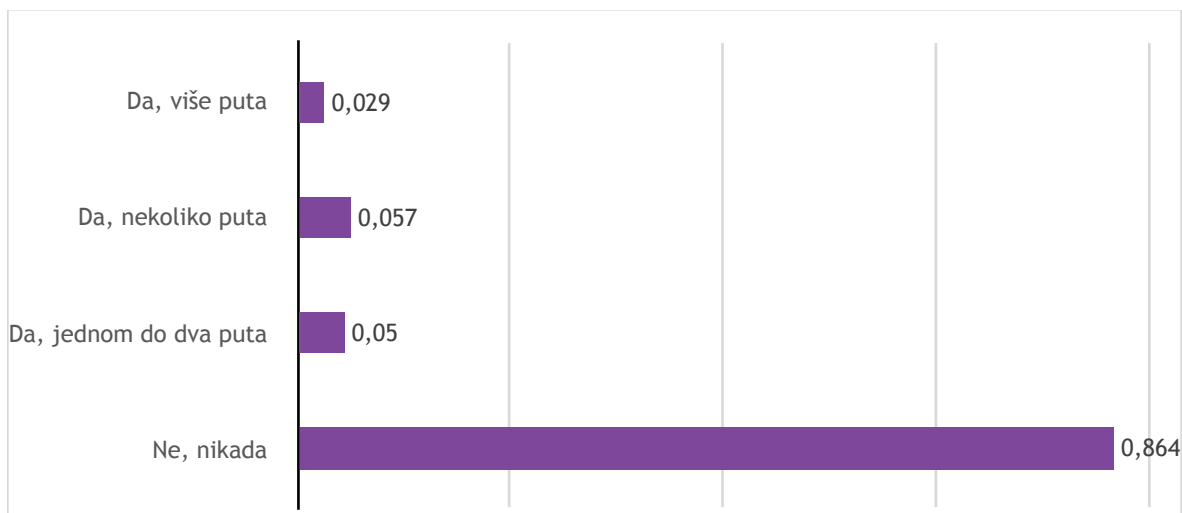
Grafik 11: Ako jeste, da li ste se tamo registrovali kao pripadnik romske ili egipćanske zajednice?

Jedan od razloga zbog čega se skoro trećina pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice na Zavod ne prijavljuje kao pripadnik-ca ove zajednice može biti i taj da veoma mali udio njih tvrdi da je u posljednje četiri godine dobio pomoć za samozapošljavanje koja je namijenjena ovoj zajednici.

Grafik 12: Ako ste registrovani, da li ste nekada od Zavoda za zapošljavanje dobili novac da se samozaposlite ili da počnete neki posao u posljednje četiri godine? (N=370)

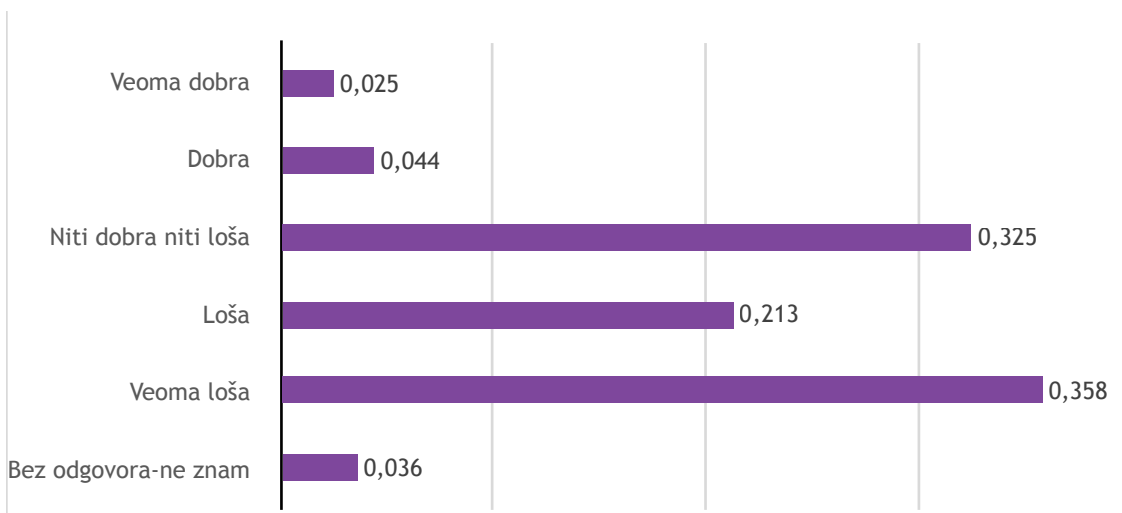
Takođe, značajna većina ispitanika koji su prijavljeni na Zavod za zapošljavanje tvrdi da nikad nije dobila poziv od opštine da rade određene privremene poslove.

Grafik 13: Da li ste nekada radili privremeno na poziv opštine ili Zavoda za zapošljavanje (čišćenje, fizičke poslove, anketiranje i sl.)? (samo oni koji su prijavljeni na Zavod za zapošljavanje, N=559)

Na pitanje da procjene ekonomsku situaciju romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori, većina ispitanika tvrdi da je loša ili čak veoma loša (57.1%).

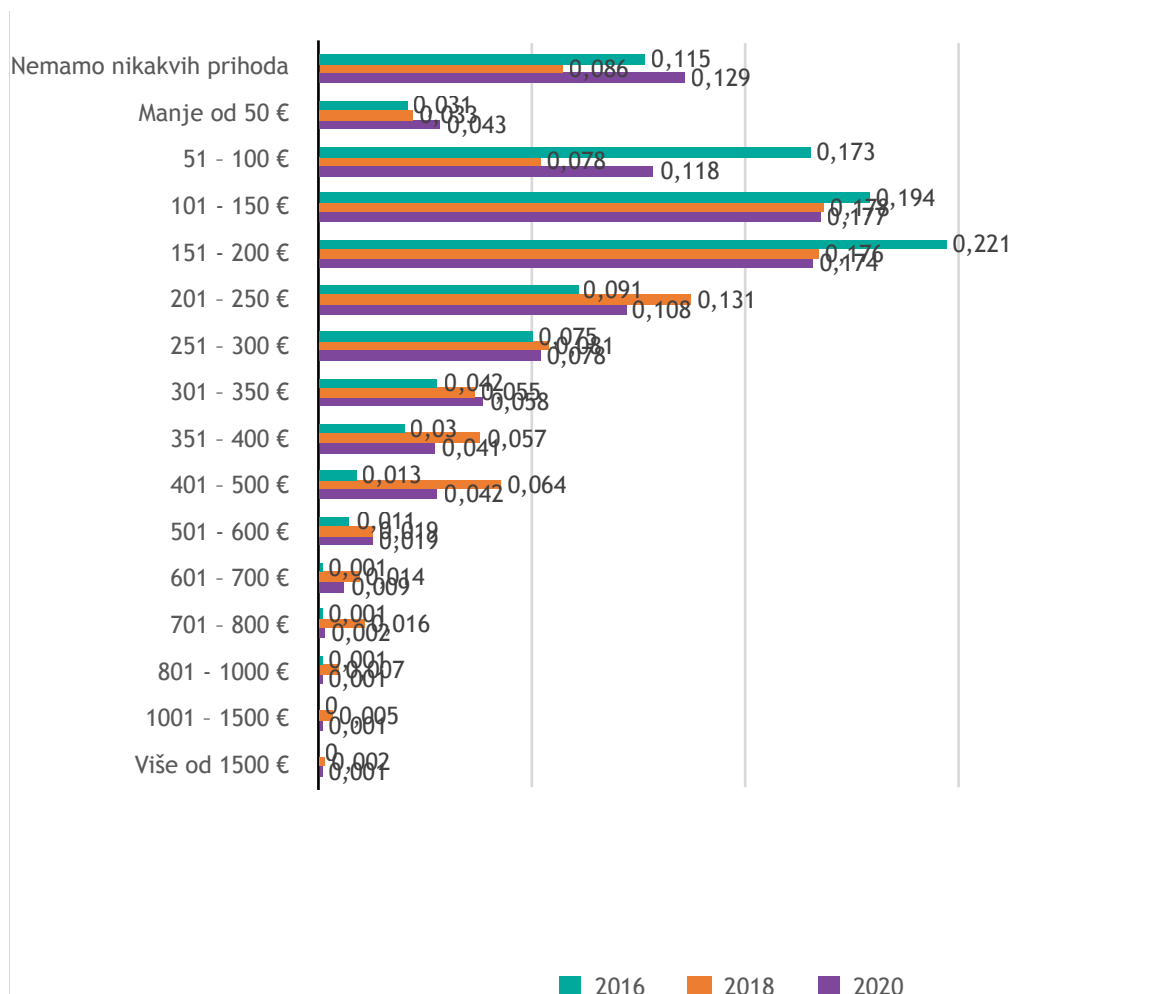

Grafik 14: Kakva je po Vašem mišljenju ekonomska situacija romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori?

Struktura prihoda domaćinstva na mjesečnom nivou koju ispitanici prijavljuju govori o teškoj ekonomskoj situaciji u kojoj se većina nalazi. Name, najveći broj ispitanika je odgovorio da njihovo domaćinstvo mjesečno raspoložuje sumom od 101 do 200 eur. Poređenja radi, minimalna potrošačka korpa u Crnoj Gori za jun 2020. godine je iznosila 644,5 eur.² Minimalna potrošačka korpa u Crnoj Gori se, treba napomenuti, računa za četvoročlanu porodicu. S obzirom na to da je prosječan broj članova domaćinstva u romskoj i egipćanskoj zajednici 5.5, minimalni troškovi njihovog domaćinstva bi bar za jednu petinu trebalo da budu veći.

² Izvor: Uprava za statistiku Monstat, https://www.monstat.org/uploads/files/minimalna%20potrosacka%20korpa/saopstenja/2020/6/MPK_jun%202020.pdf

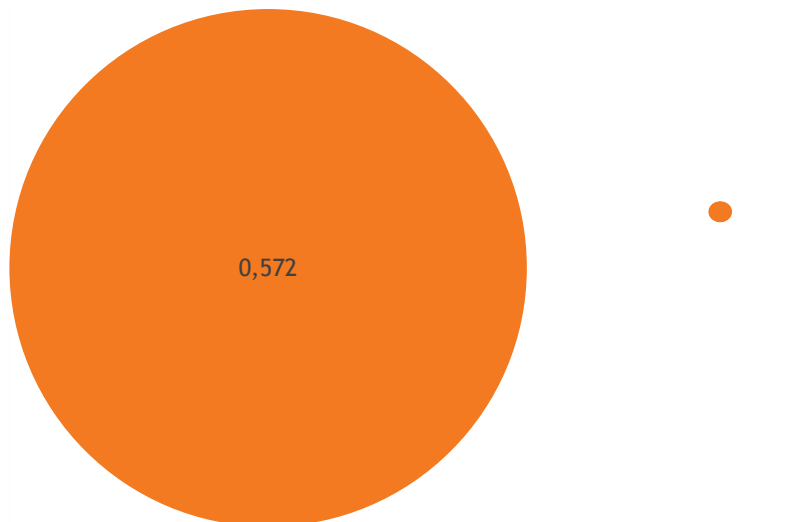
Grafik 15: Prihod

Građanski status i lična dokumenta

Naredni niz podataka se odnosi na građanski status i posjedovanje ličnih dokumenata u romskoj i egipćanskoj zajednici u Crnoj Gori.

Na pitanje da li se neko od članova domaćinstva ispitanika vratio iz inostranstva u posljednjih 12 mjeseci dobijen je potvrđan odgovor od 14% ispitanika, što ukazuje na relativno visoku mobilnost ove zajednice.

Struktura zajednice prema istraživanju je takva da nešto više od polovine ispitanika tvrdi da pripada tzv. domicilnim Romima i Egipćanima, dok 42.8% tvrdi da su se doselili u Crnu Goru.

Grafik 16: Porijeklo

Nešto manje od svakog desetog ispitanika tvrdi da bar jedan član njegovog-njenog domaćinstva nema ličnu kartu.

Grafik 17: Da li svi punoljetni članovi Vašeg domaćinstva posjeduju sljedeća dokumenta...

Na pitanje šta je razlog za to da ne posjeduju ličnu kartu navode sljedeće razloge:

- „Djeca su mi rođena u drugoj državi“,
- „Imam izbjegličku kartu“,
- „Imala je plavu ličnu kartu, istekla je i nisu htjeli da je produže“,
- „Ima problema oko dokumentacije“,
- Ne znaju kome da se prijave,
- Istekla im je izbjeglička lična karta,
- Nemaju novca da odu do Kosova da bi regulisali status,
- Nemaju državljanstvo,

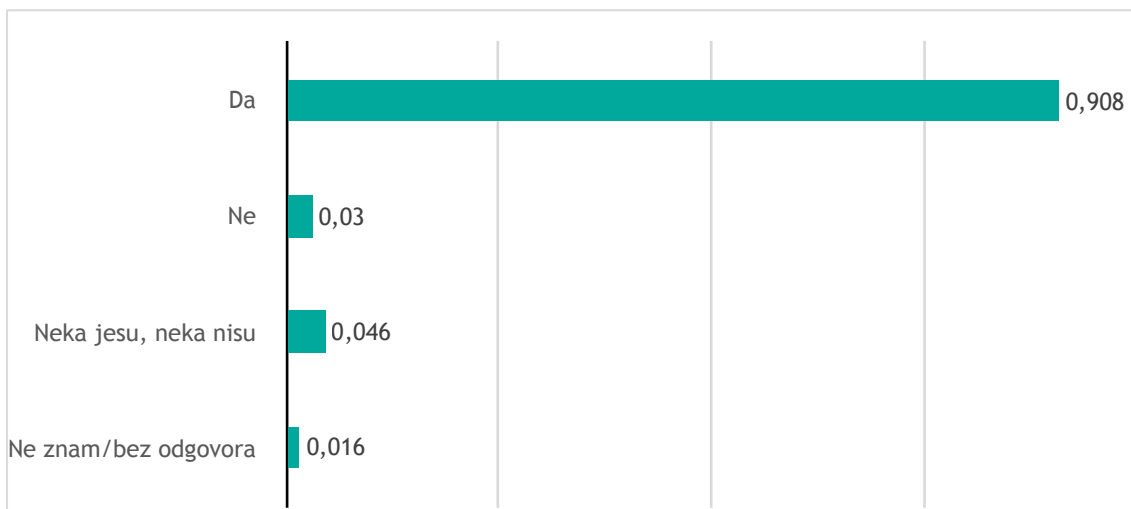
- Nigdje nisu upisani,
- Nije na vrijeme otac od lica koje nema status završio dokumentaciju,
- Nemaju dozvolu od drugog roditelja da upišu dijete.

Na pitanje da li svi punoljetni članovi domaćinstva imaju izvod iz matične knjige rođenih, njih 5.7% odgovara negativno. Navode slične razloge kao i za ličnu kartu - nemaju dokumentaciju od drugog roditelja, ne mogu otići na Kosovo, ne znaju kako da se prijave, ne znaju kako da izvade dokument i sl.

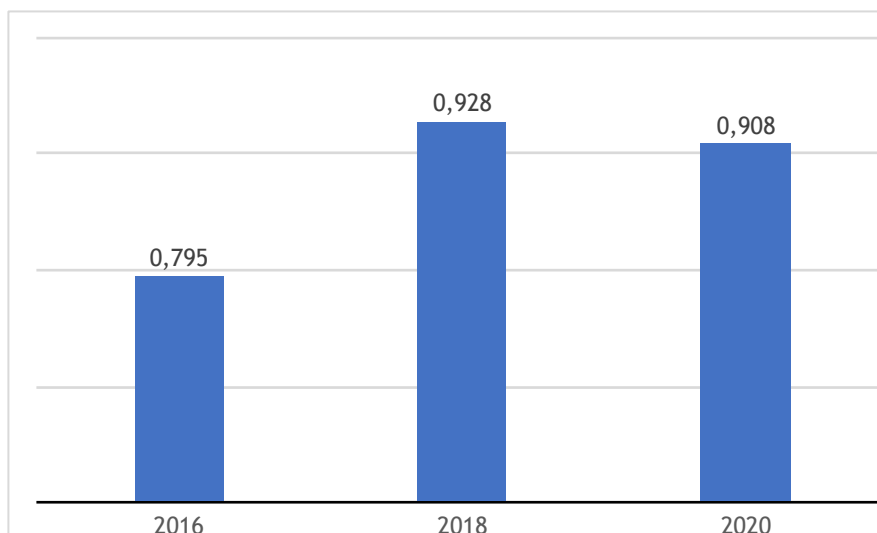
Na pitanje da li svi punoljetni članovi domaćinstva posjeduju validnu (ovjerenu) zdravstvenu knjižicu, 90.9% ispitanika je odgovorilo pozitivno, dok 7% odgovara negativno.

Oni koji nemaju dokumenta navode iste razloge kao i u prethodnim slučajevima, da fali saglasnost roditelja, da nisu registrovani, ne mogu da odu na Kosovo ili u Srbiju da riješe dokumentaciju i sl.

Većina djece je upisana u matičnu knjigu rođenih, ali ne sva. Kod razloga veoma često se pominje da su roditelji zakasnili da upišu djecu. Osim toga, pominju da im nedostaje dokumentacija, da nisu svi rođeni u Crnoj Gori, da roditelji nemaju dokumenta i sl.

Grafik 18: Ako imate djecu, da li su ona upisana u matičnu knjigu rođenih?

Grafik 19: Procenat djece upisane u matičnu knjigu rođenih kroz vrijeme

Na pitanje da li svi punoljetni članovi domaćinstva posjeduju uvjerenje o državljanstvu, njih 77.7% odgovara pozitivno, dok dodatnih 10% kaže da neki članovi domaćinstva imaju, a drugi nemaju uvjerenje o državljanstvu.

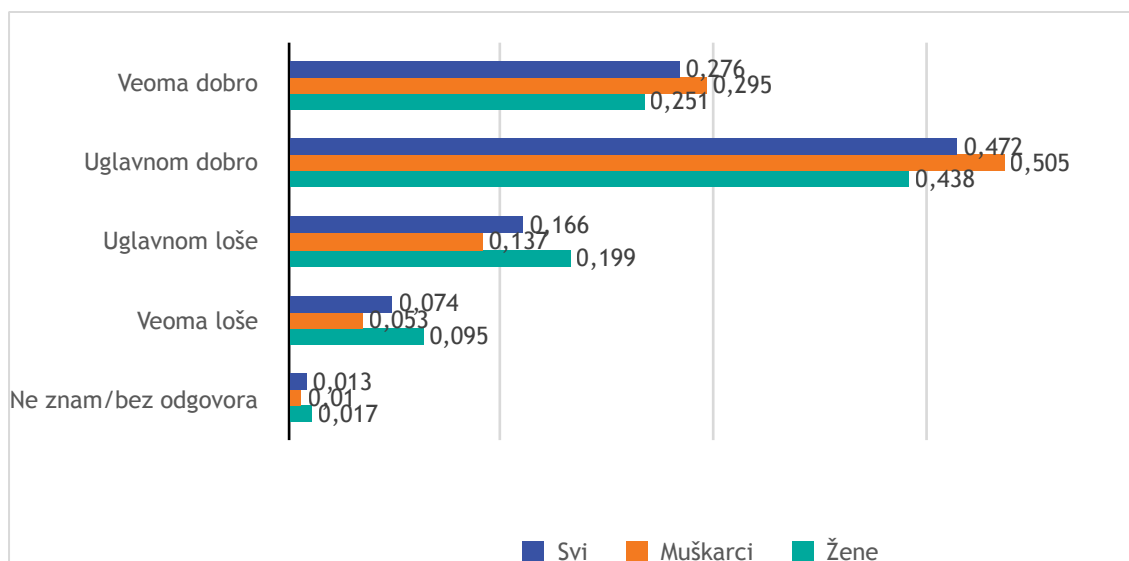
Kao razloge zašto nemaju uvjerenje o državljanstvu, ispitanici najčešće navode da čekaju neka dokumenta ili oduku, da nisu iz Crne Gore, a da se u mjesto porijekla ne žele ili ne mogu vratiti, da nemaju novac koji im treba da regulišu papire, nekima su papira izgorela, jedan supružnik je stranac koji je aplicirao i čeka da mu se riješi status.

U poređenju sa istraživanjima iz 2016. i 2018. godine vidimo da se procenat ispitanika koji ne posjeduje dokumenta smanjio.

Između Roma i Egipćana koji sebe identifikuju kao domicilne i onih koji su skoro naseljeni, nema statistički značajnih razlika kada je u pitanju posjedovanje važeće lične karte i izvoda iz matične knjige rođenih. Statistički značajne razlike, pak, postoje kada je u pitanju ovjerena zdravstvena knjižica (97.9% domicilnih Roma i Egipćana tvrdi da je posjeduje i 93% doseljenih), kad je u pitanju upis djece u matične knjige rođenih (97.7% domicilnih Roma i Egipćana tvrdi da su im djeca upisana i 92.1% doseljenih), te uvjerenje o državljanstvu (88.2% domicilnih Roma i Egipćana tvrdi da je posjeduje i 79.6% doseljenih).

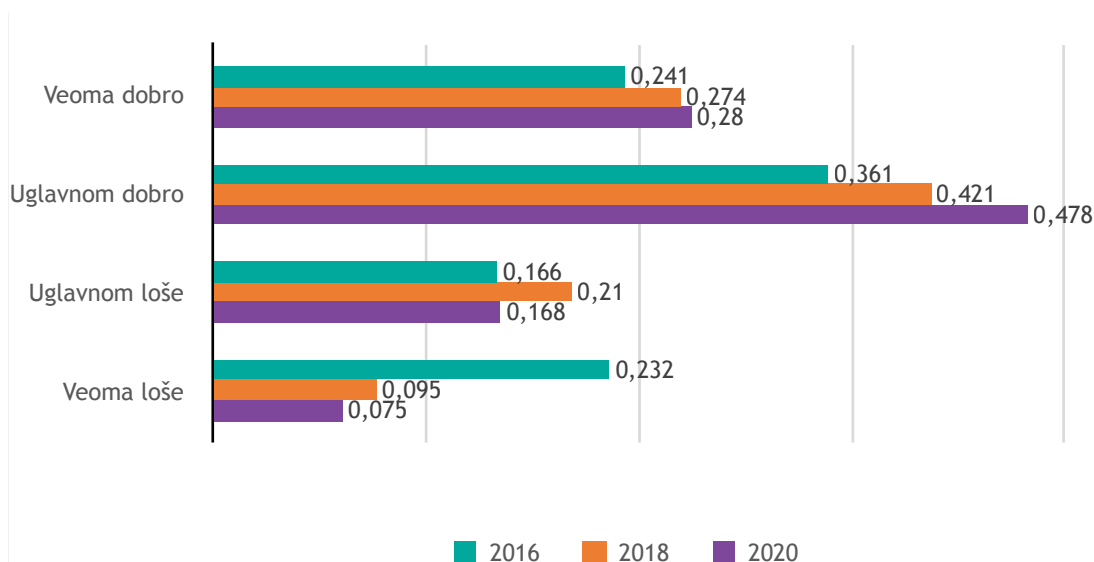
Zdravlje

Na pitanje kako ocjenjuju stanje svog zdravlja većina ispitanika kaže da je ono veoma ili uglavnom dobro. Ipak, vidimo da među muškarcima i ženama postoje statistički značajne razlike po ovom pitanju. Žene u prosjeku gore ocjenjuju stanje svog zdravlja nego muškarci.

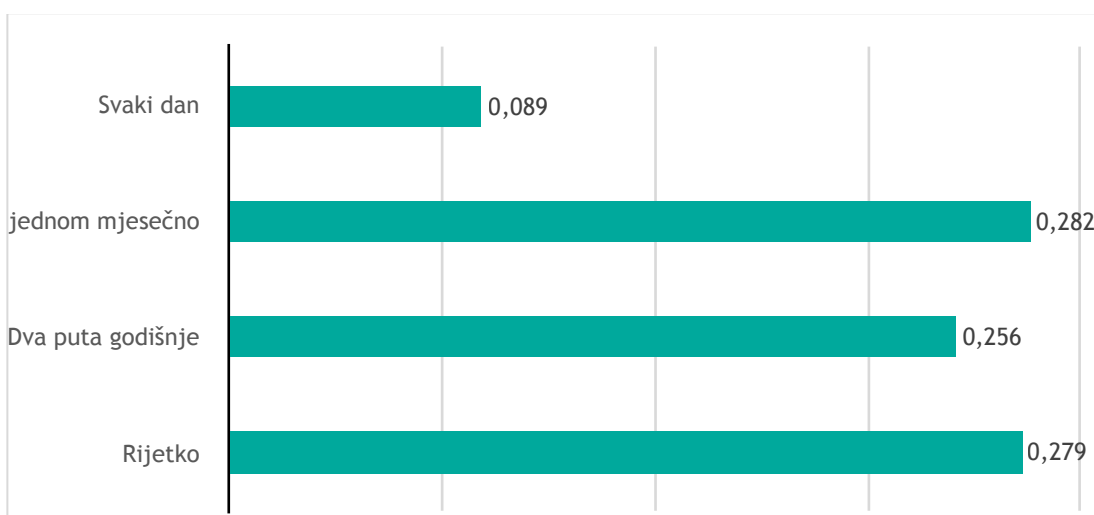

Grafik 20: Kako ocjenjujete stanje vlastitog zdravlja?

Ako pogledamo uporedno, procenat onih koji ocjenjuju svoje zdravstveno stanje kao dobro ili veoma dobro raste kroz vrijeme.

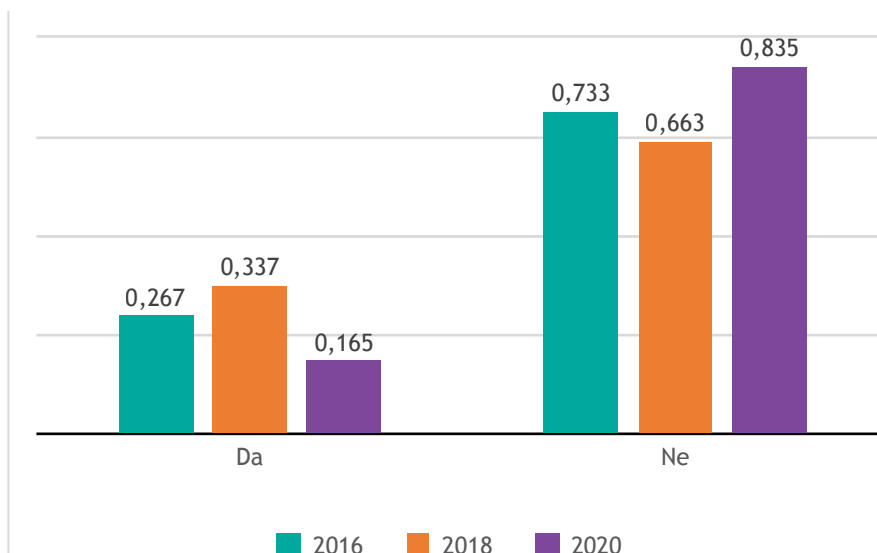

Grafik 21: Ocjena stanja sopstvenog zdravlja kroz vrijeme

Grafik 22: Koliko često posjećujete zdravstvene ustanove i koristite usluge zdravstvenih ustanova?

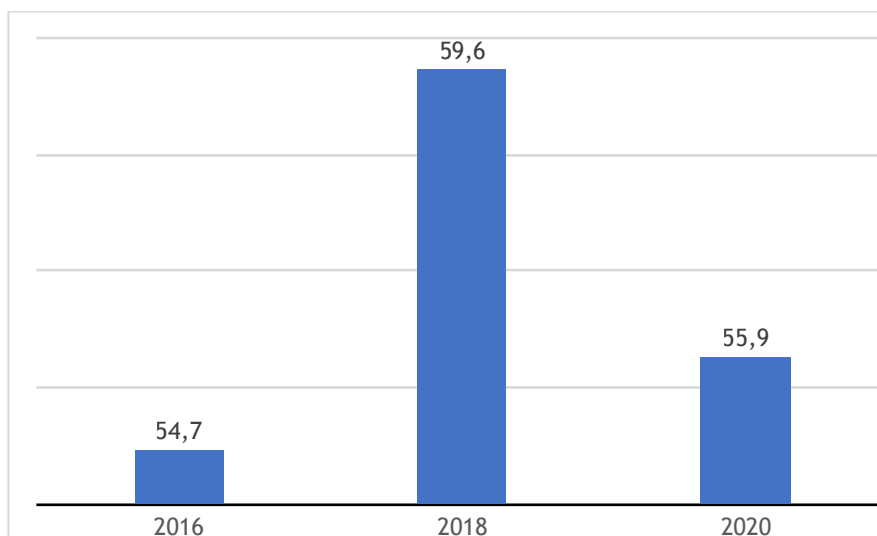
Čak 16.5% ispitanika tvrdi da u njihovoj porodici živi bar jedna osoba koja ima teško zdravstveno stanje ili invaliditet. Na pitanje koja vrsta zdravstvenog problema je u pitanju, ispitanici navode: artritis, astmu, bajpas, bubrežne bolesti, tumore, cerebralnu paralizu, Daunov sindrom, teškoće u kretanju, dijabetes, tromboze, embolije, epilepsije, psihička oboljenja, glaukome oka, oštećenja sluha i vida, razne oblike paralize. Problemi sa mentalnim zdravljem se posebno često pominju.

Grafik 23: Da li u Vašoj porodici živi neka osoba teškog zdravstvenog stanja i-ili osoba sa invaliditetom?

Oni koji ne posjećuju ljekara, kao razlog ističu da im je zdravlje dobro. Osim toga, par ispitanika je navelo da nisu ljubazni zdravstveni radnici ili da nemaju dokumentaciju koja im je potrebna da bi išli kod ljekara. Par ispitanika je takođe navelo da ne ide kod ljekara jer se boji da se ne zarazi korona virusom. Jedna ispitanica navodi da ide kod doktora samo kad je trudna, dok druga kaže da mora da ide u drugi grad (Ulcinj) pa joj je daleko.

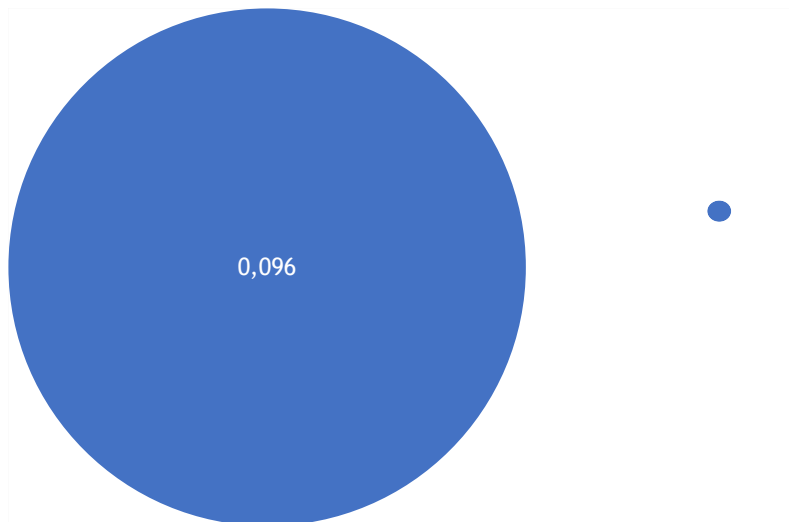
Na pitanje koliko je godina imala osoba koja je posljednja umrla u njihovom domaćinstvu ispitanici u prosjeku odgovaraju 55.9 godina.³

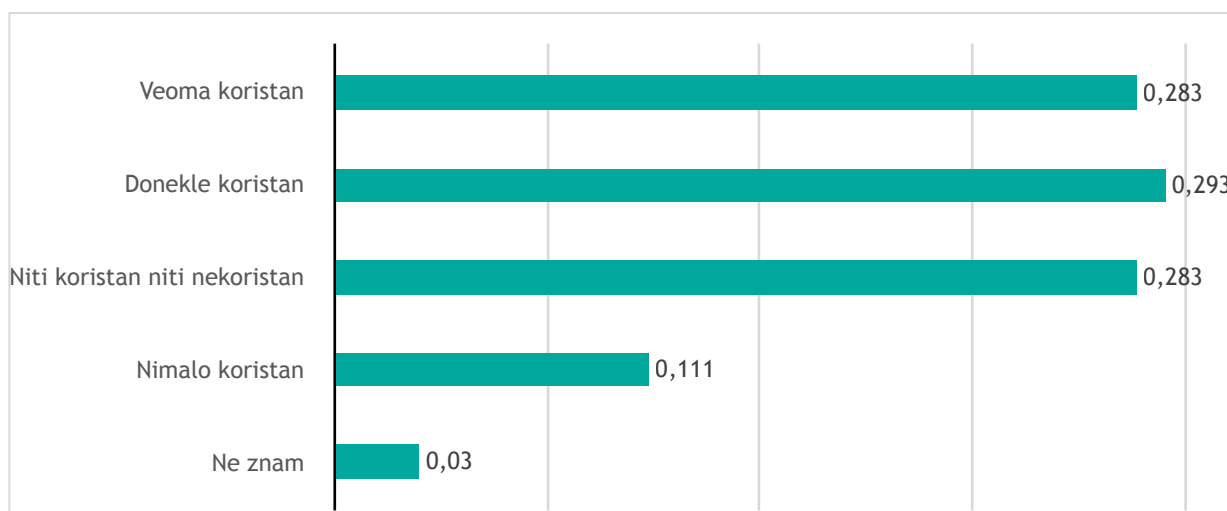
Grafik 24: Prosječna starost u vrijeme smrti u romskoj i egipćanskoj zajednici kroz vrijeme

³ Iako nije isti način mjerenja i samim tim nije direktno uporedivo, kao referenti okvir možemo uzeti očekivano trajanje života u Crnoj Gori. Naime, očekivano trajanje života za muškarce prema projekcijama Uprave za statistiku Monstat (2019.) je 79.5 godina za žene i 74 godine za muškarce. Izvor: <https://www.monstat.org/userfiles/file/demografija/procjene%20stanovnistva/2019/n/procjene%20stanovnistva%20i%20osnovni%20demografski%20indikator%20-%202019.pdf>

Svega 10% ispitanika je upoznato sa tim da u njihovoj zajednici postoji saradnik u zdravstvenoj zaštiti. Oni koji znaju da postoji, uglavnom smatraju da je to veoma ili donekle korisno za njih (57.6%).

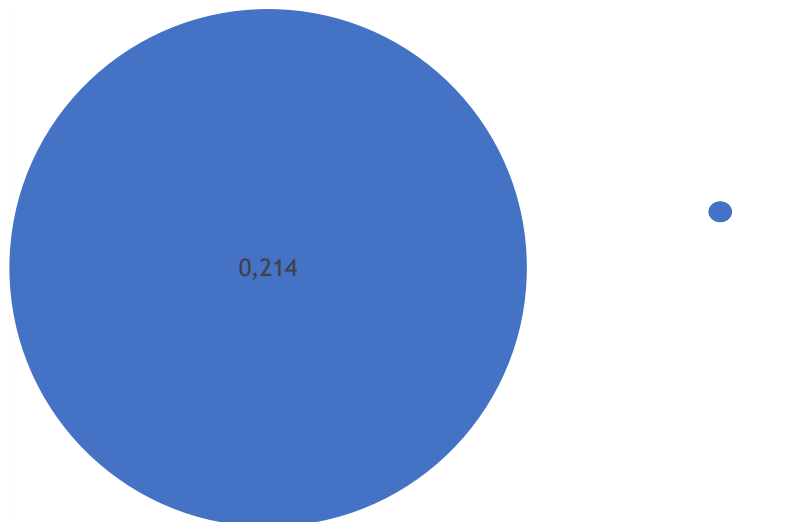
Grafik 25: Postoji li saradnik u zdravstvenoj zaštiti u Vašoj zajednici?

Grafik 26: Koliko je on-a koristan-a za Vas?

Od onih koji znaju za postojanje saradnika u zdravstvenoj zaštiti, petina je koristila njegove ili njene usluge.

Grafik 27: Da li ste nekad koristili njegove usluge?

Na pitanje koje usluge, ispitanici navode: pomoć oko besplatnih pregleda i dobijanja lijekova, takođe kažu da im je saradnik pomagao da ovjere zdravstvenu knjižicu, zakažu pregled, preuzmu terapiju, te da im je prevodio kod doktora kad nisu znali jezik.

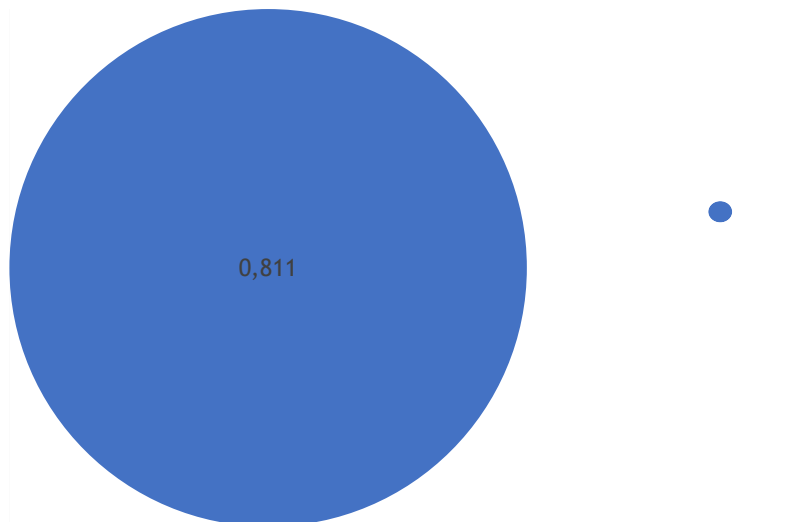
Problemi uzrokovani COVID-19 epidemijom

Veliki broj ispitanika tvrdi da nije imao dovoljno osnovnih namirnica i dezinfekcionih sredstava tokom epidemije korona virusa. Najgore je stanje bilo kada su u pitanju sredstva za dezinfekciju. Čak 54% tvrdi da nije imalo pristup drugim sredstvima za dezinfekciju, a 37.6% čak ni pristup sapunu i vodi. Njih 50.4% tvrdi da nisu imali dovoljno zaštitnih maski.

Grafik 28: Da li ste u vrijeme epidemije Korona virusa imali dovoljno sljedećih potrepština (procenat odgovora "DA")?

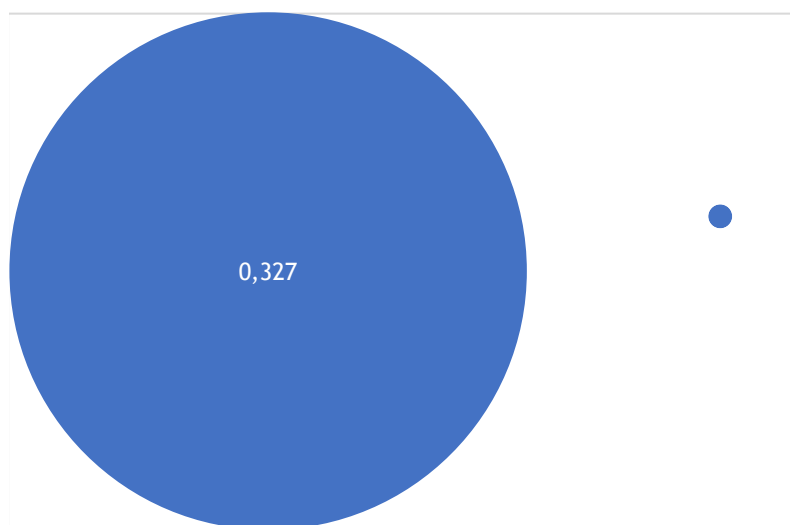
Većina ispitanika tvrdi da je tokom epidemije primila pomoć od Crvenog krsta (81.1%).

Grafik 29: Da li ste u toku epidemije dobili pomoć koja je obezbijedena posredstvom Crvenog krsta?

Na pitanje zašto nisu (ako nisu), ispitanici uglavnom odgovaraju da ne znaju, da ih niko nije kontaktirao, da “nisu na spisku”. Nekoliko ispitanika tvrdi da je zvalo da se raspita zašto nije dobilo pomoć te da su im rekli da čekaju, ali da se na kraju niko nije pojavio.

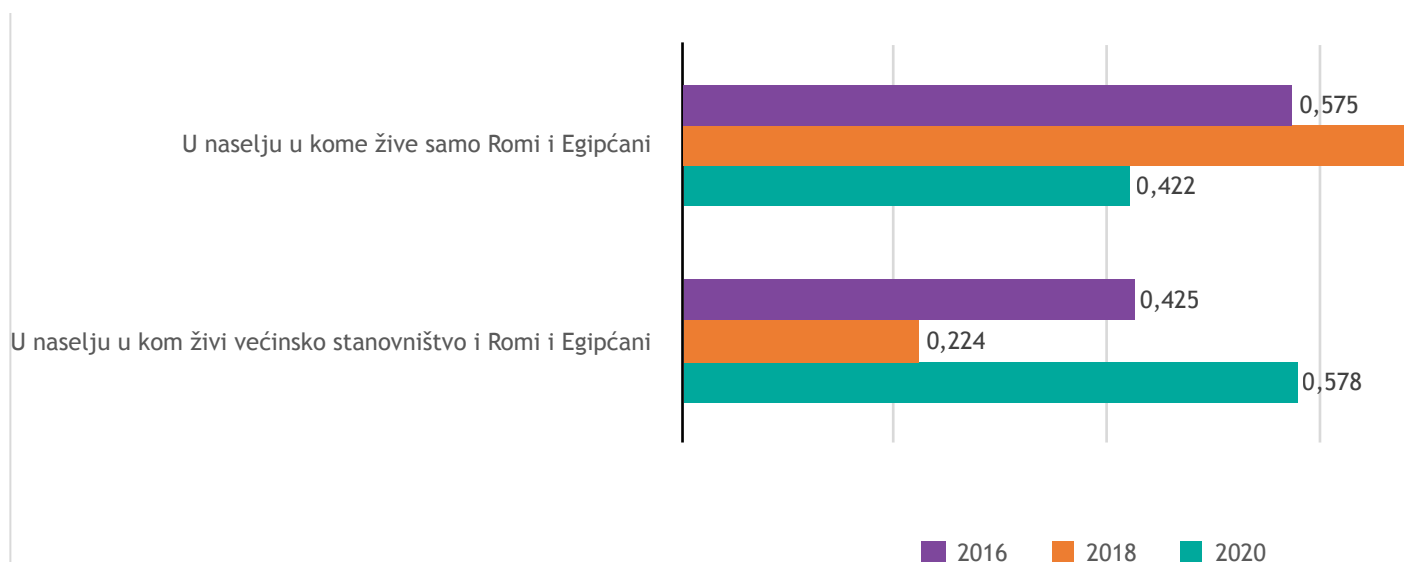
Čak 68.9% ispitanika tvrdi da je tokom epidemije u potpunosti ili djelimično ostalo bez izvora prihoda.

Grafik 30: Da li ste ostali bez izvora prihoda zbog epidemije korona virusa u Crnoj Gori?

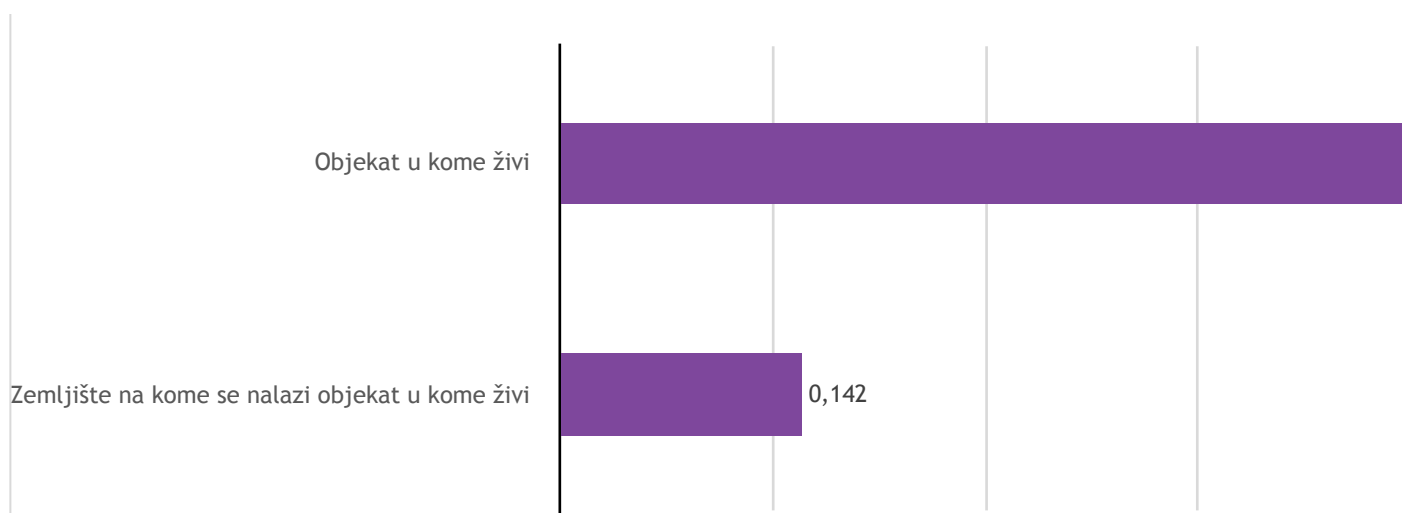
Stanovanje

Većina Roma i Egipćana živi u naseljima u kojima ima i većinskog stanovništva, ali i dalje 42.2% njih živi u naseljima u kojima žive samo članovi romske i egipćanske zajednice. Ipak, manje Roma i Egipćana živi u segregiranim zajednicama danas nego 2016. godine.

Grafik 31: Mjesto stanovanja kroz vrijeme

Svaki drugi ispitanik tvrdi da njegova porodica posjeduje objekat u kome živi, ali samo 14% ispitanika kaže da njegova porodica posjeduje zemljište na kome se nalazi taj objekat.

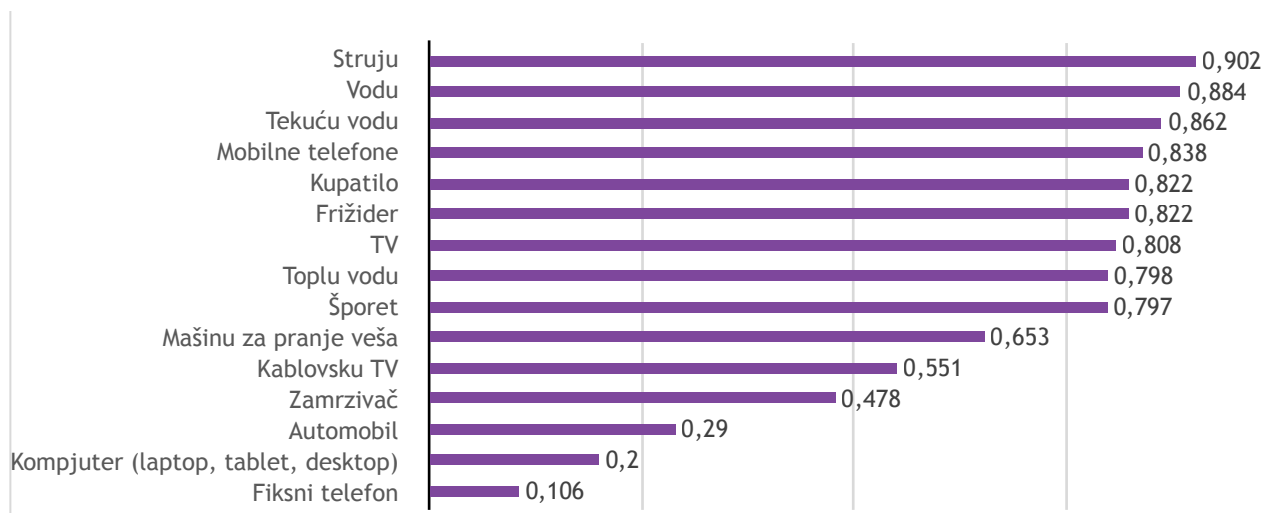

Grafik 32: Da li Vaša porodica u svom vlasništvu posjeduje

Prema ovom istraživanju u prosjeku 5.5 članova domaćinstva živi zajedno u tipičnoj romskoj ili egipćanskoj zajednici. Najveći broj članova domaćinstva koji je prijavljen da živi zajedno u ovom istraživanju je 16.

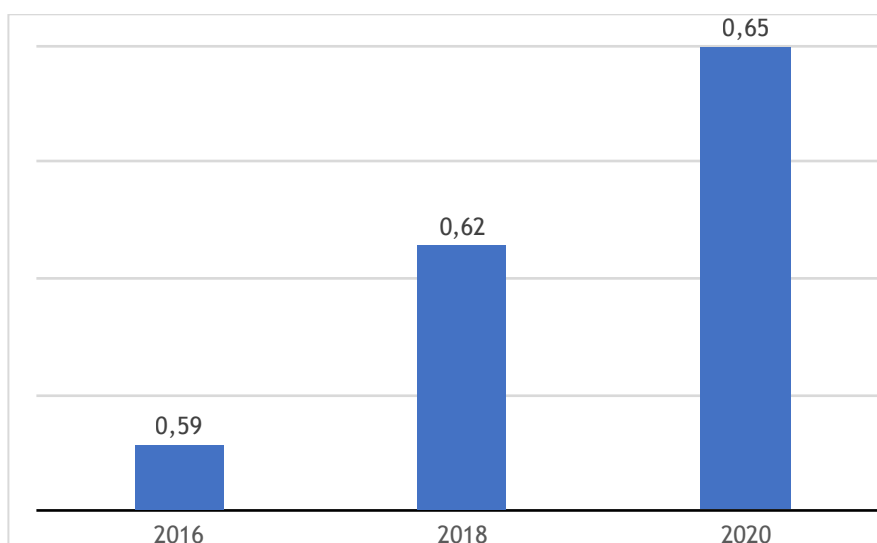
Veliki procenat domaćinstava u kojima žive ispitanici nemaju osnovne uslove za pristojan život u domaćinstvu. Tako, na primjer, 9.8% tvrdi da u njihovom domaćinstvu nema struje, a 11.6% nema vodu (13.8% tekuću vodu). Čak 17.8% nema kupatilo i frižider. Njih 20% nema šporet ni toplu vodu. Kompjuter koji je bio neophodan za učenje na daljinu tokom epidemije korona virusa nema 80% domaćinstava.

Pristup internetu na neki način (preko mobilnog telefona, wi-fi rutera ili na neki drugi način) ima svega 65.5% domaćinstava, dok internet svakog dana koristi svega 55.1% ispitanika.

Grafik 33: Da li Vaše domaćinstvo posjeduje sljedeće stvari (% odgovora DA)

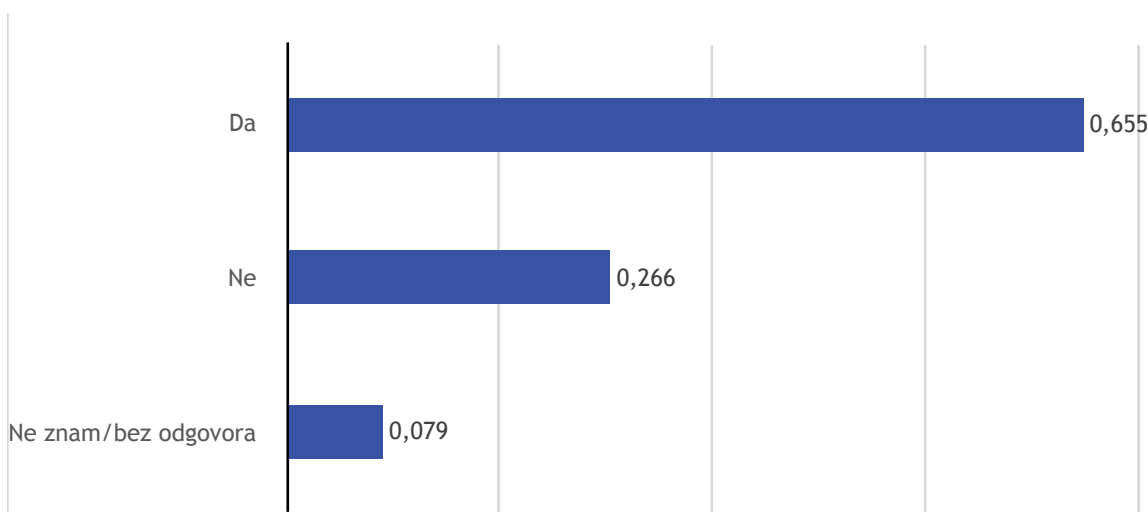
Na osnovu podataka iz prethodnih istraživanja je izračunat kompozitni indeks opremljenosti domaćinstva na način što je od svih varijabli (posjedovanje struje, vode...) kreiran kompozitni skor gdje 0 znači da domaćinstvo ne posjeduje određeni element domaćinstva, a 1 da posjeduje. Tako izračunat indeks na podacima iz 2016. godine iznosi 0.59, na podacima iz 2018. godine 0.62, dok na podacima iz ovog istraživanja iznosi 0.65, što ukazuje veoma spor, ali pozitivan trend.

Grafik 34: Kompozitni index materijalnog statusa

Ukupno 65.5% ispitanika tvrdi da njihovo domaćinstvo ima pristup internetu kod kuće. Za opštu populaciju, prema Upravi za statistiku, u 2019. godini ovaj procenat iznosi 74.3%.⁴

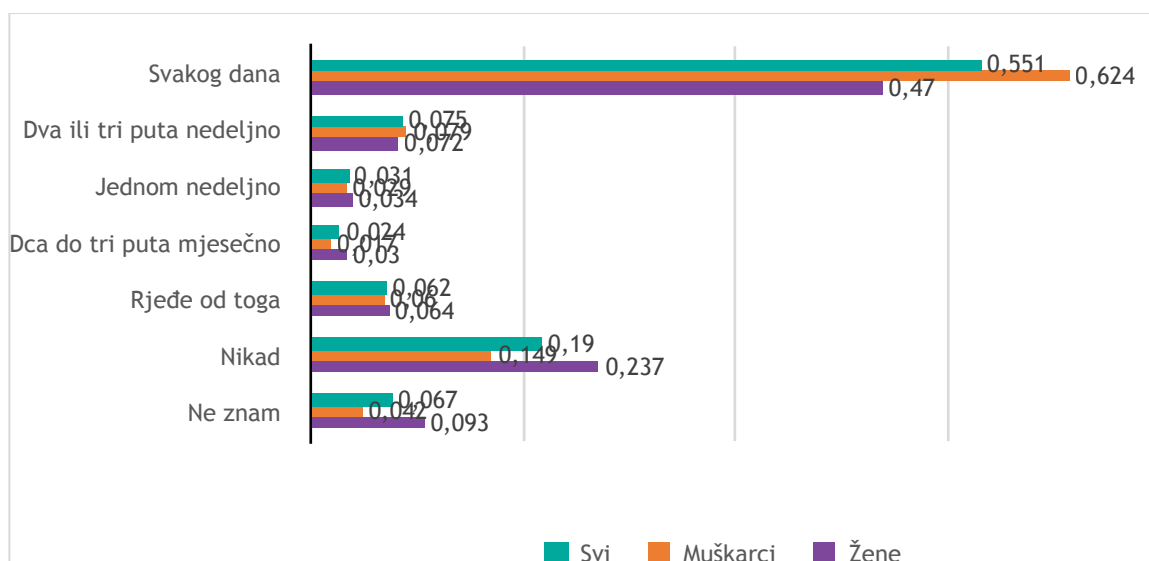
⁴ Uprava za statistiku Monstat, https://www.monstat.org/userfiles/file/ICT/2019/Upotreba%20IKT%20u%20domacinstvima%202019_Final.pdf

Grafik 35: Pristup domaćinstva internetu

Iako veliki broj ispitanika posjeduje mobilni telefon (83.8%), relativno malo njih koristi internet svakog dana - 55.1%. Poređenja radi, 87.9% lica na nivou većinske populacije koristi internet svakog ili skoro svakog dana od onih koji su uopšte koristili internet u posljednja 3 mjeseca.⁵ Naše pitanje nije postavljeno na identičan način, ali izračunato u odnosu na one koji su rekli da uopšte koriste internet 74% Roma ili Egipćana koriste svakog dana internet.

Interesantno je da postoje statistički značajne razlike između muškaraca i žena kada je u pitanju korišćenje interneta, gdje žene značajno manje koriste internet od muškaraca.

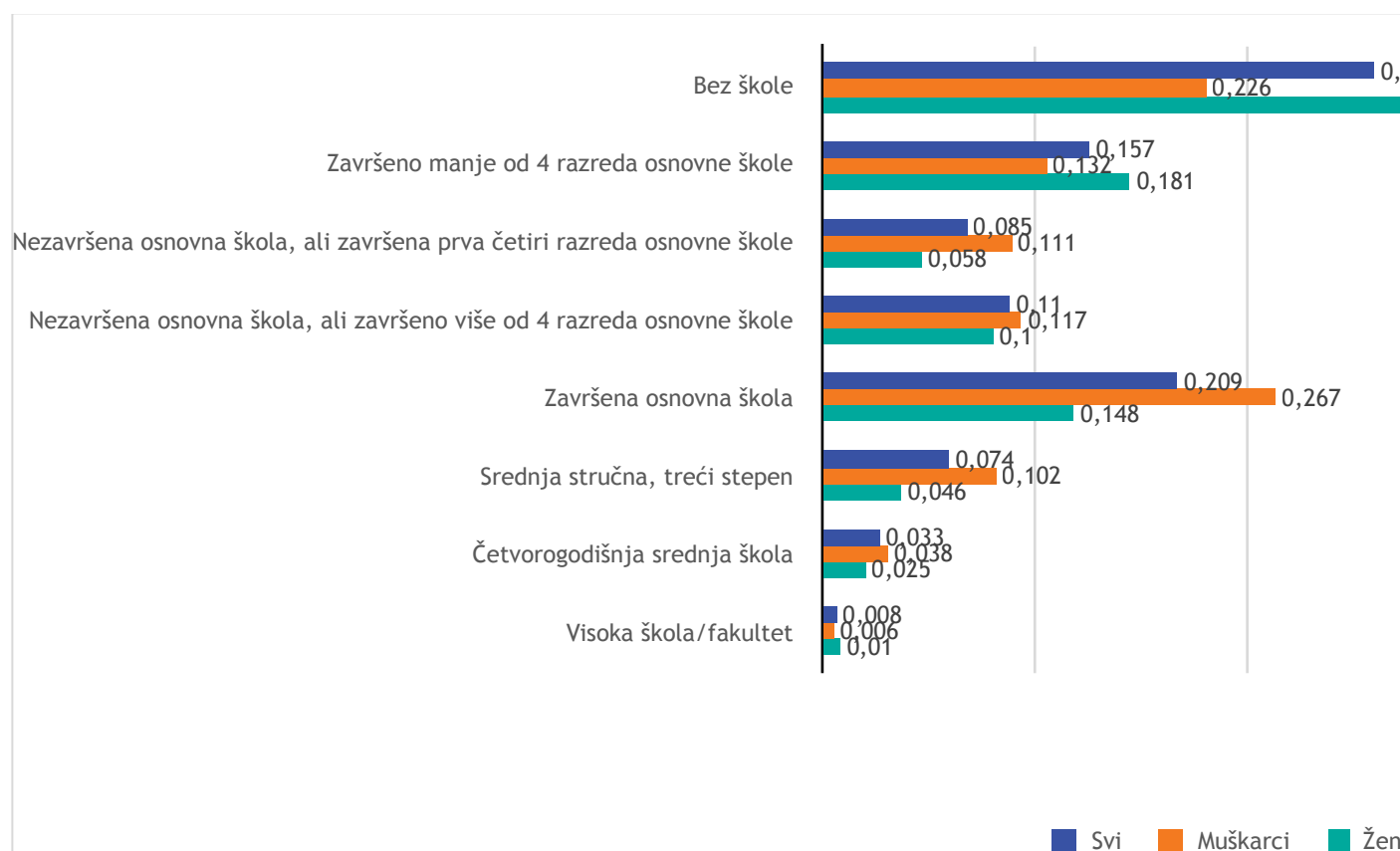
Grafik 36: Koliko često koristite internet?

Obrazovanje

Najveći procenat ispitanika koji je učestvovao u istraživanju nema nikakvu školu (32.5%). Postoje statistički značajne razlike u nivou obrazovanja između muškaraca i žena. Vidimo da je procenat žena bez škole ili sa manje od 4 razreda osnovne škole značajno veći nego

⁵ Izvor Uprava za statistiku Monstat, https://www.monstat.org/userfiles/file/ICT/2019/Upotreba%20IKT%20u%20domacinstvima%202019_Final.pdf

muškaraca. Na primjer, čak 43.2% žena koje su učestvovala u istraživanju tvrdi da nema nikakvu školu, dok je isto slučaj sa svega 22.6% muškaraca.

Grafik 37: Obrazovanje

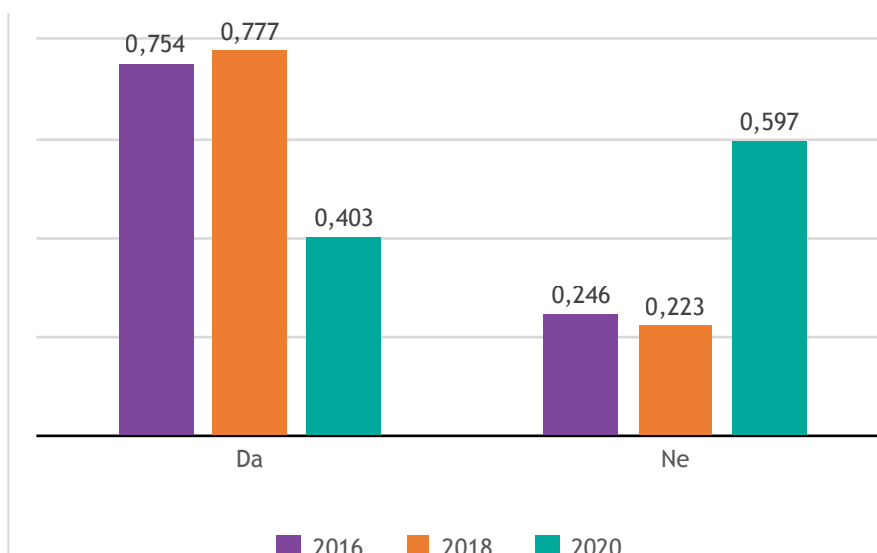
Ove razlike se smanjuju u najmlađoj generaciji (do 34 godine), ali i dalje ostaju statistički značajne. Tako, među mladima, 20.7% muškaraca nema nikakvu školu i 36.3% žena.

Na pitanje da li neko dijete pohađa vrtić, od onih koji imaju djecu tog uzrasta potvrdno je odgovorilo 40.3%, što je manje nego 2018. godine. Ipak, treba uzeti u obzir da je istraživanje sprovedeno tokom trajanja COVID-19 epidemije što je moglo da utiče na način na koji su roditelji razumjeli ovo pitanje. Ovo dodatno potvrđuje to da je veliki broj roditelja, na narednom pitanju „zašto djeca ne idu u vrtić“ naveo da ih je strah od virusa.

Ipak, ovi podaci su mnogo bliži rezultatima istraživanja koji su zajedno sproveli Zavod za statistiku Monstat i UNICEF 2019. godine - *Multiple Indicator Cluster Survey*, prema kojima je 16% romske i egipćanske djece između 36 i 59 mjeseci bilo upisano u ustanove ranog obrazovanja.⁶

Ostali razlozi ukazuju na to da je nemaština i siromaštvo često razlog zašto romska i egipćanska djeca ne idu u školu i vrtiće, kao i diskriminacija.

⁶ Više informacija dostupno preko Internet prezentacije: mics.unicef.org/surveys

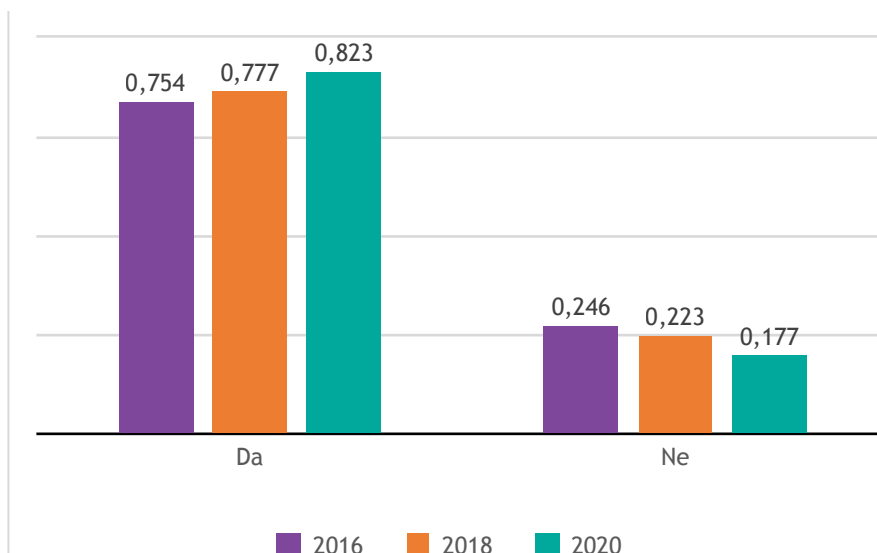
Grafik 38: Da li neko dijete iz Vašeg domaćinstva pohađa vrtić (samo oni koji imaju djecu tog uzrasta N=511)

Od razloga, zašto djeca ne idu u vrtić, izdvajaju se:

- Vrtić im je daleko i problem je prevoz,
- Nemaju dokumenta,
- Strah ih je od virusa,
- Majka ne radi „pa nema potrebe“,
- Malo je dijete,
- „Niko nas neće“
- Nemamo novca za vrtić
- Nema ko da ih vodi u vrtić
- Nije primilo vakcinu na vrijeme
- „Neće da ide u vrtić, drugo dijete ga bije.“

Da je primalo novčanu pomoć za plaćanje vrtića djeci tvrdi 33.5% onih koji imaju djecu tog uzrasta.

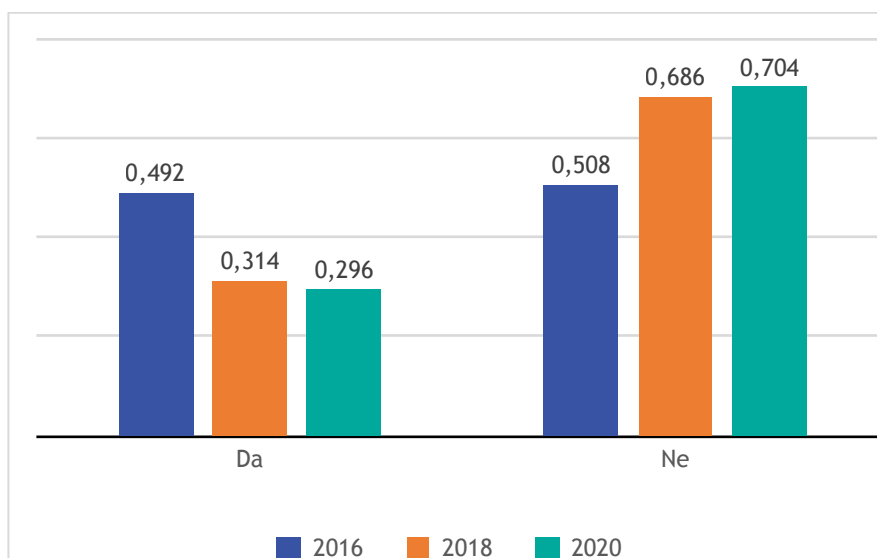
Sa druge strane procenat djece koja pohađaju osnovnu školu se povećao u odnosu na prethodne talase istraživanja. Naime, on je iznosio 75.4% 2016. godine, 77.7% 2018. godine, da bi sada 82.3% roditelja koji imaju djecu osnoškolskog uzrasta reklo da djeca idu u školu.

Grafik 39: Da li neko dijete iz Vašeg domaćinstva pohađa osnovnu školu? (samo oni koji imaju djecu tog uzrasta N= 627)

Na pitanje zašto ne idu u školu (postavljeno onima koji su odgovorili negativno) glavni odgovori su „dokumenta“, „imaju 8 godina i neće da idu u školu“, „daleko je škola“, „imaju više od 10 godina“, „nemamo sredstava za to“, „nemaju dokumenta“, „strah od virusa“.

Povećanje učestalosti izostanaka romske i egipćanske djece iz obrazovnog sistema počinje već u završnim razredima osnovne škole, ali je najznačajnije na prelazu iz osnovne škole u srednjoškolski sistem obrazovanja. To je vidljivo i u rezultatima istraživanja - procentualno, broj romske i egipćanske djece koja su u srednjoškolskom uzrastu i koja pohađaju nastavu znatno je niži od brojki koje su predstavljene na prethodnom grafiku. U odnosu na prethodnu iteraciju istraživanja, primijećen je blagi pad u pogledu broja djece koja pohađaju srednju školu.

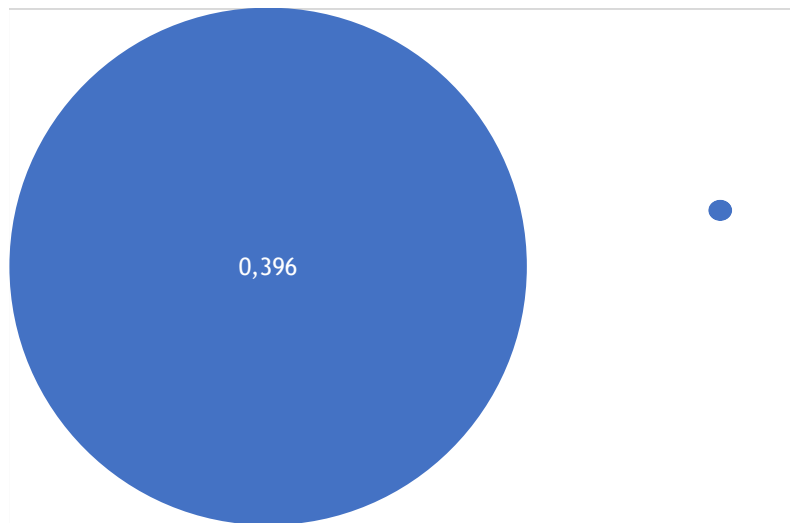
Grafik 40: Da li neko dijete iz Vašeg domaćinstva pohađa srednju školu (samo oni koji imaju dijete tog uzrasta N=469)

Na pitanje šta je roditeljima najveći problem prilikom slanja djece u školu, ispitanici odgovaraju:

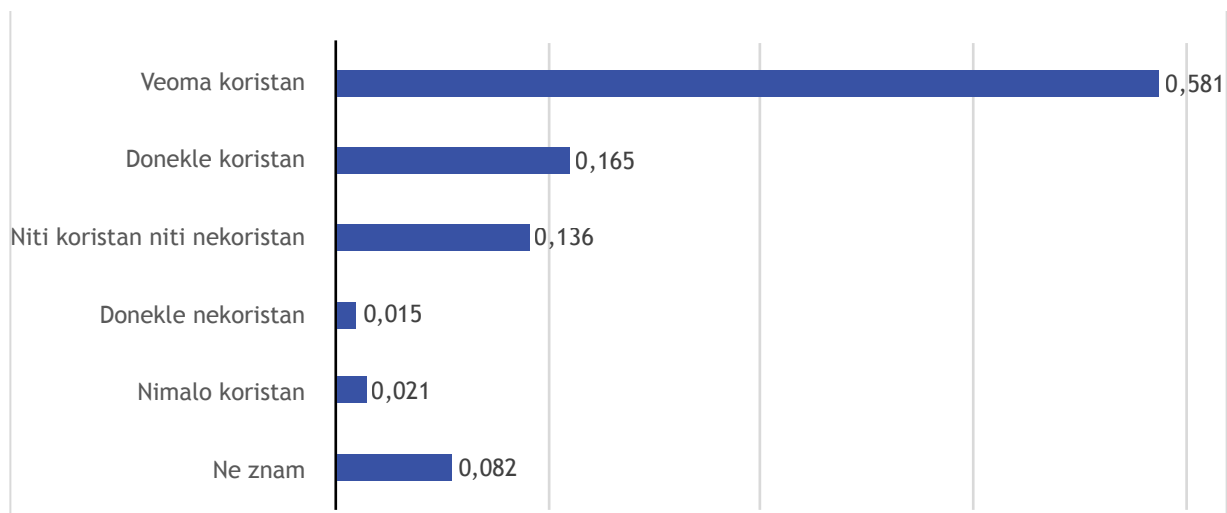

- Čim dijete napuni 10 godina roditelji mu daju da radi,
- Da bi se udali sa 11, 12 godina,
- Jer roditelji nisu pismeni,
- Škole su daleko,
- Nemaju novca za hranu, odjeću, obuću, knjige,
- Diskriminacija,
- Obrazovanje je na jeziku koji nije njima maternji, jezička barijera,
- Nema prevoza do škole,
- Roditelji ne vjeruju u sistem obrazovanja,
- Nedostatak mogućnosti za higijenu,
- Neprihvatanje druge djece, strah od nasilja i maltretiranja,
- Nema ko da im pomaže kući oko zadataka.

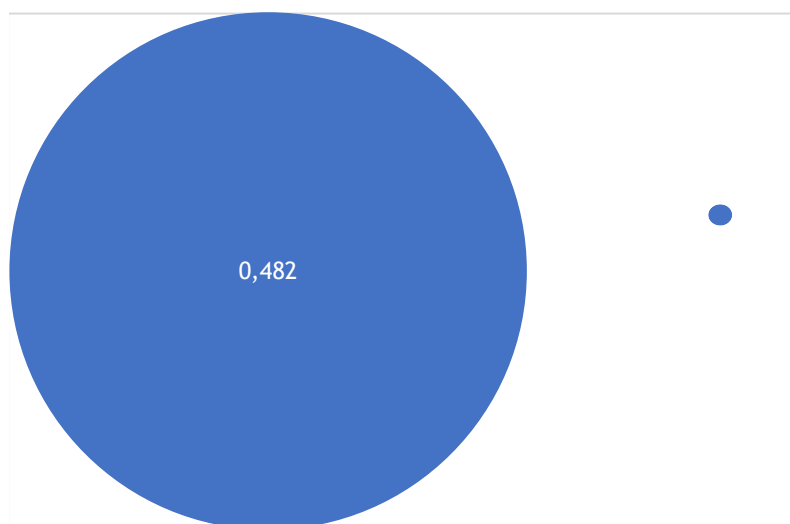
Najveći procenat anketiranih roditelja nema informaciju o tome da li u njihovoj zajednici postoji saradnik u obrazovanju. Ipak, oni koji su upoznati sa njegovim ili njenim postojanjem veoma su zadovoljni time koliko su usluge korisne. Svaki drugi ispitanik koji zna da ovaj saradnik-ca postoji je koristio njegove ili njene usluge.

Grafik 41: Postoji li saradnik u obrazovanju u Vašoj zajednici (medijator)?

Grafik 42: Koliko je on-a koristan-a za Vas?

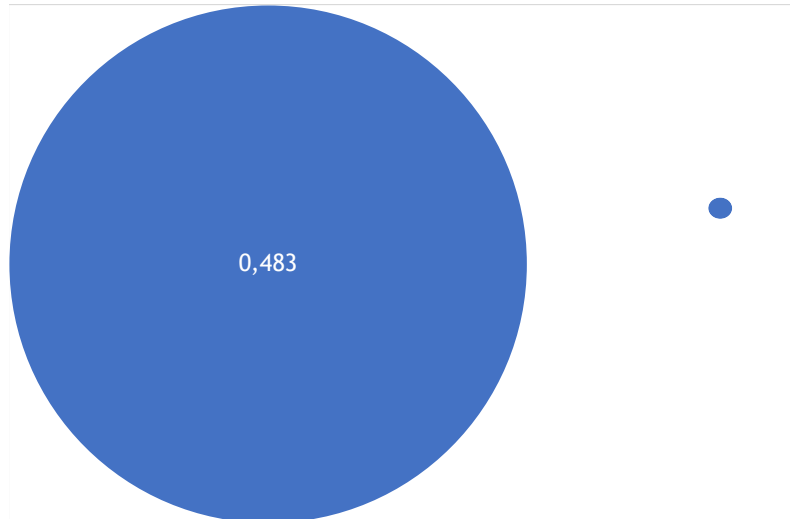
Grafik 43: Da li ste nekad koristili njegove-njene usluge?

Na pitanje koje usluge su koristili, ispitanici navode sljedeće:

- Briga o djeci dok se vraćaju iz škole, praćenje djece na putu, prevoz djece do škole,
- Praćenje da djeca idu redovno u školu,
- Razgovor s direktorom škole
- Organizovanje obuka za djecu
- Pomoć oko jezika
- Pomoć oko čitanja, pisanja
- Da dijete ne napusti školu
- Informacije o školi,
- Da se upiše vrtić, procedure,
- Dostavljanje materijala za učenje, posebno tokom korone,

- Izdavanje potvrde za socijalu,
- Organizacija sastanaka i rješavanje problema,
- Pomoć oko online nastave.

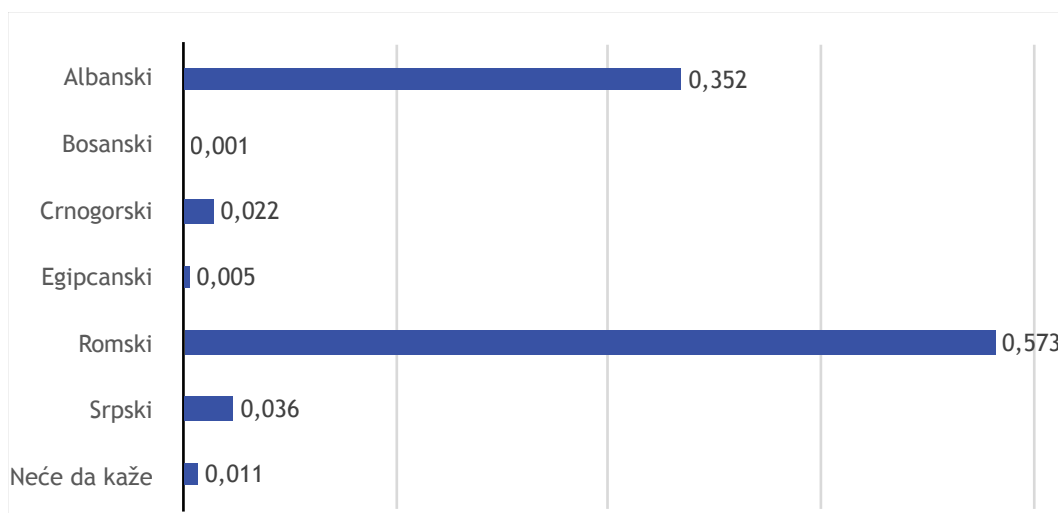
Učenje na daljinu tokom COVID 19 epidemije predstavljalo je izazov za romsku i egipćansku zajednicu. Naime, svaki drugi ispitanik kaže da njegovo dijete nije moglo da prati učenje na daljinu tokom epidemije.

Grafik 44: Ako imate dijete školskog uzrasta, je li moglo da prati učenje na daljinu tokom epidemije korona virusa? (N=719)

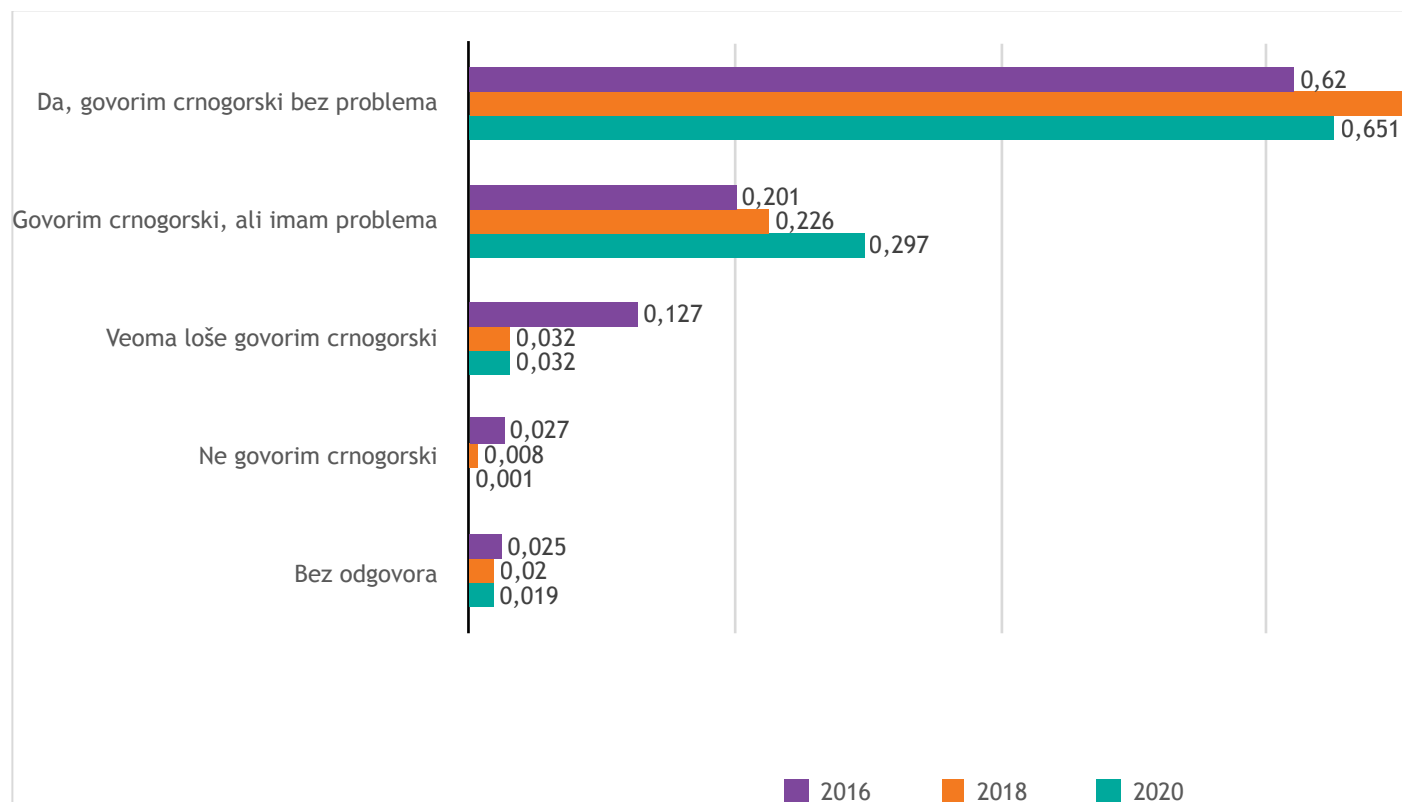
Na pitanje da obrazlože zbog čega je to bilo tako, ispitanici su uglavnom odgovarali da se nisu snalazili sa online nastavom, da nemaju telefon, internet, pa ni struje. Neki kažu da su im saradnici dostavljali štampane materijale, ali da im je bilo tako teško da prate nastavu i da roditelji nisu mogli da im pomažu jer nisu dovoljno obrazovani. Neki tvrde da im niko nije javio da postoji učenje na daljinu.

Za najveći procenat pripadnika romske i egipćanske zajednice, romski je maternji. Drugi najzastupljeniji je albanski.

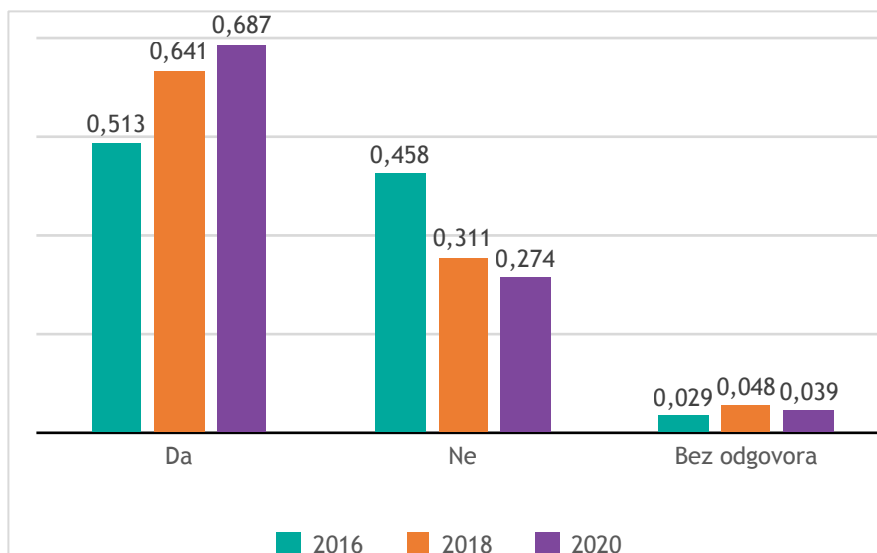
Grafik 45: Koji je Vaš maternji jezik

Iako većina tvrdi da govori crnogorski jezik bez problema, njih trećina prijavljuje da ima određene probleme.

Grafik 46: Jezičke barijere - Da li govorite crnogorski jezik kroz vrijeme

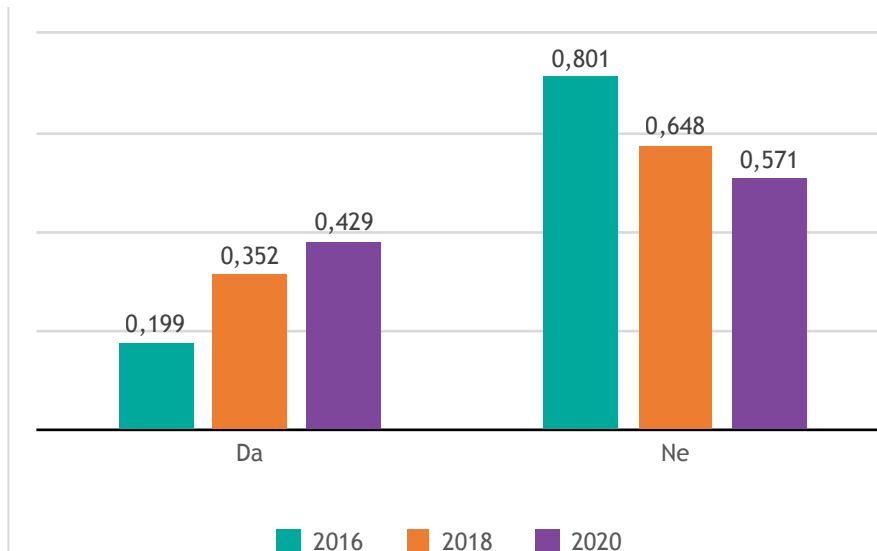
Sličan je procenat onih koji pišu na crnogorskom jeziku - 68.7%. Vidimo da se kroz vrijeme procent onih koji mogu da pišu na crnogorskom jeziku povećava.

Grafik 47: Da li pišete na crnogorskom jeziku

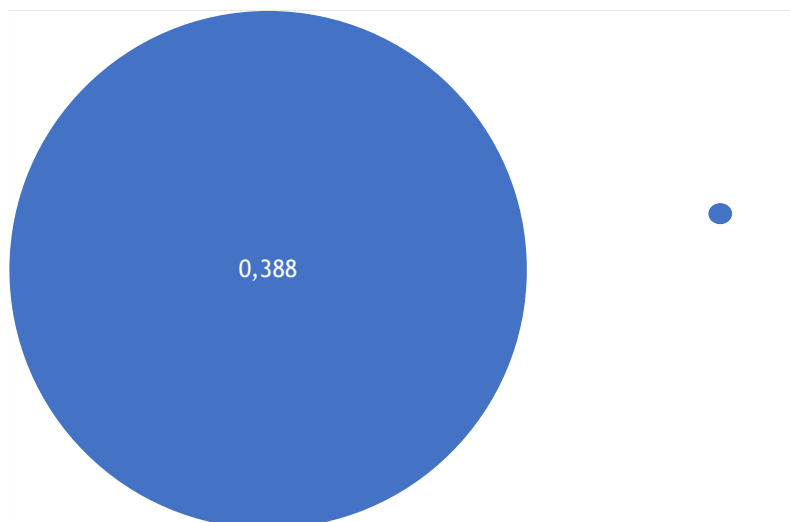
Socijalna pomoć

Nešto manje od polovine ispitanika tvrdi da koristi usluge i pomoć centara za socijalni rad, dok jedna trećina tvrdi da prima materijalnu pomoć svakog mjeseca. Kroz vrijeme vidimo da se procent korisnika usluga centara za socijalni rad povećava.

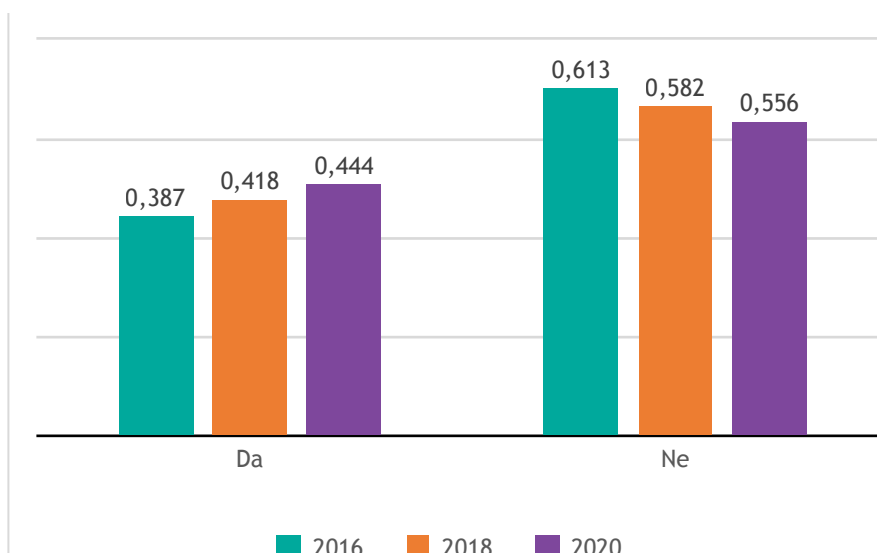

Grafik 48: Da li ste koristili usluge centara za socijalni rad kroz vrijeme

Također, jedna trećina tvrdi da je što svakog mjeseca, što povremeno, u posljednje četiri godine primila jednokratnu materijalnu pomoć.

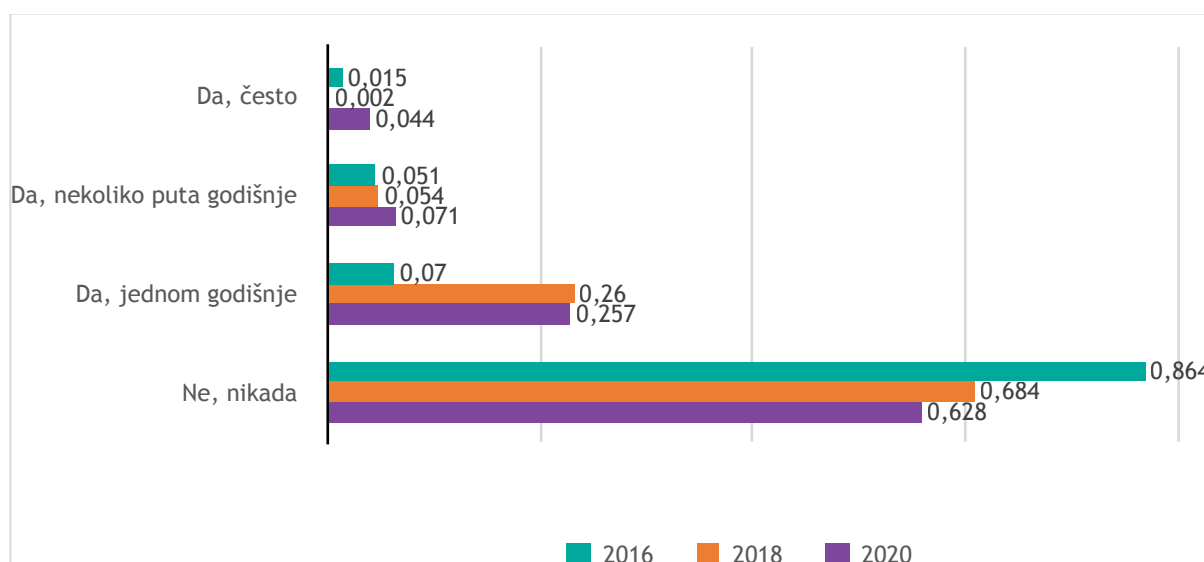

Grafik 49: Da li primete neku vrstu materijalne pomoći u posljednje četiri godine?

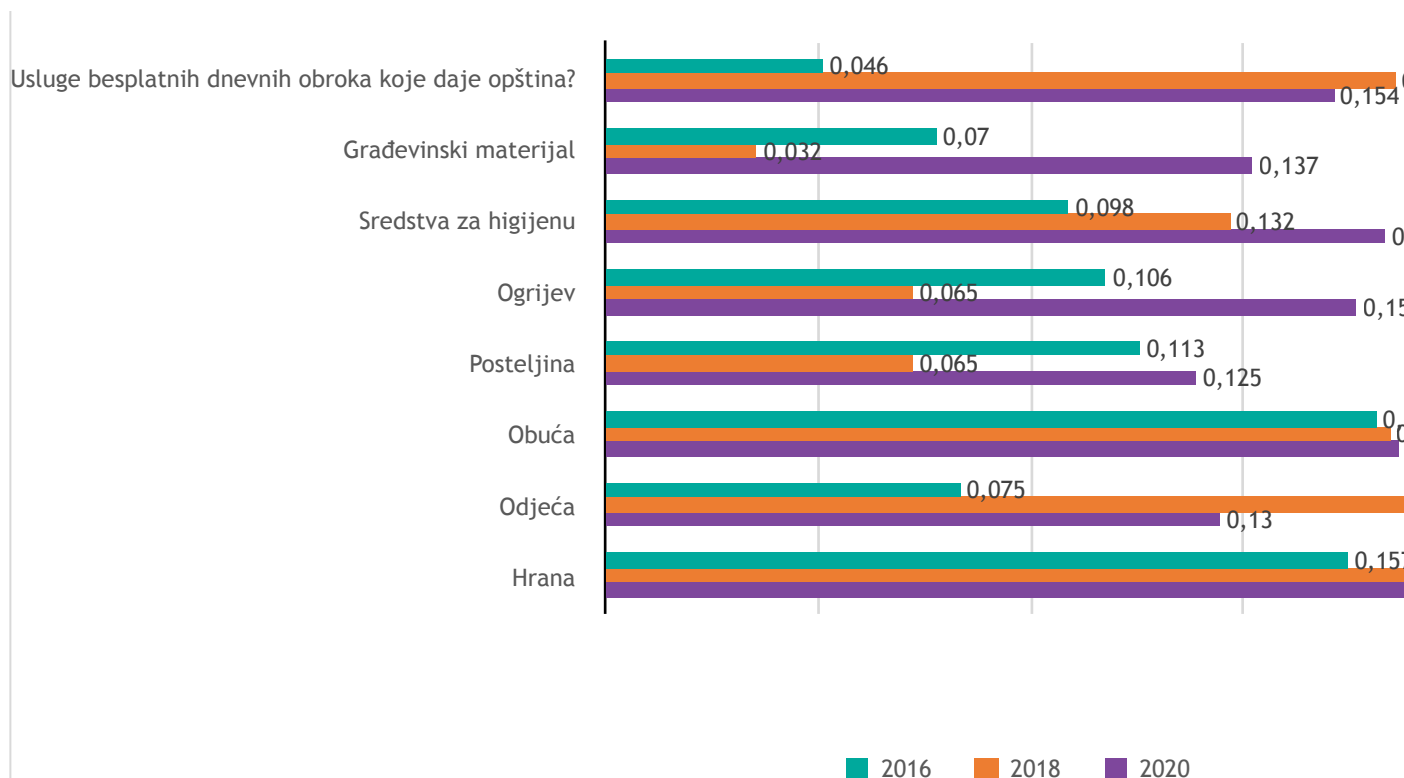
Grafik 50: Da li ste primali neku vrstu materijalne pomoći u posljednje četiri godine kroz vrijeme

I procenat onih koji su primili jednokratnu novčanu pomoć raste u odnosu na mjerenja 2016. i 2018. godine.

Grafik 51: Da li ste, u posljednje četiri godine, primili jednokratnu novčanu pomoć?

Struktura pomoći koja je primana prikazana je u grafiku koji slijedi.

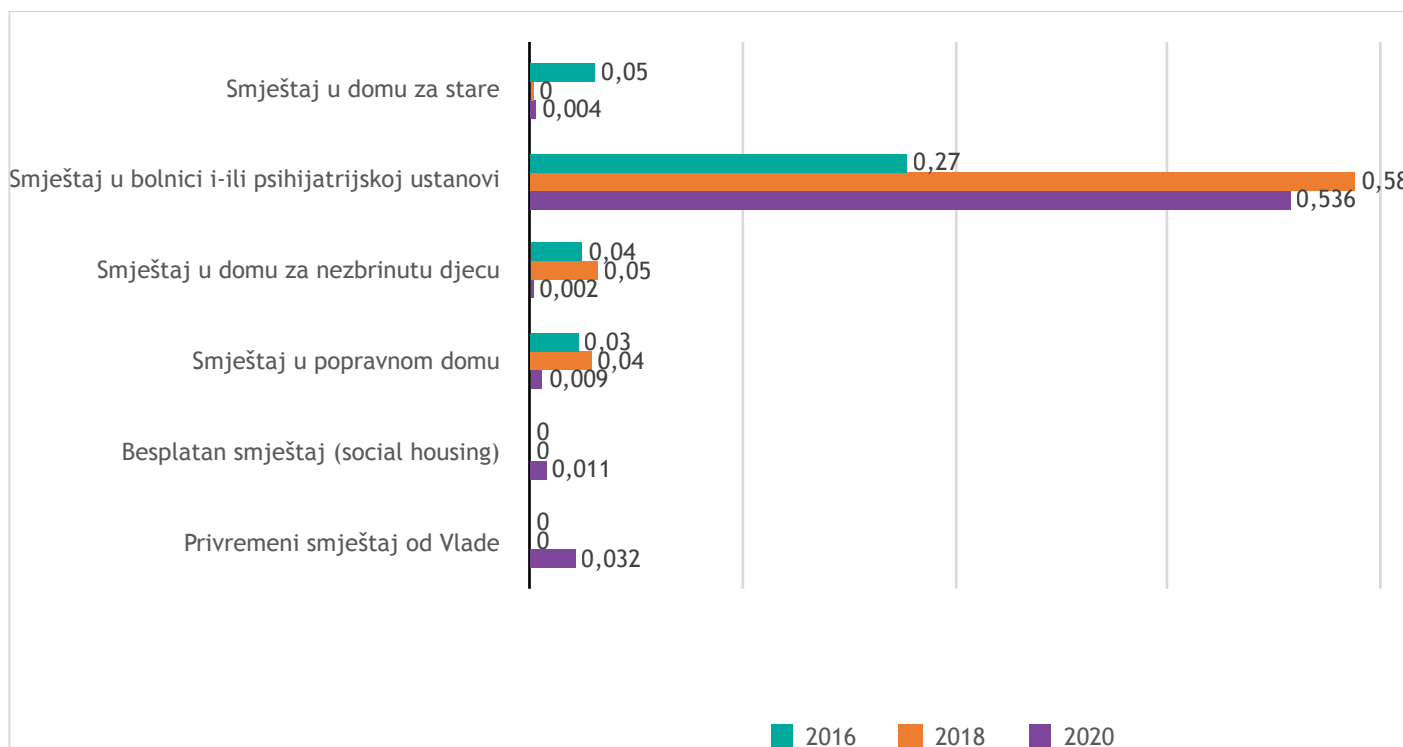

Grafik 52: Da li ste u posljednjih četiri godine dobili neki od sljedećih oblika pomoći? (% odgovora "DA")

Razni tipovi socijalne pomoći koji su na raspolaganju romskoj i egipćanskoj zajednici, kao i distribucija pozitivnih odgovora, dati su u tabeli koja slijedi. Vidimo da je procent onih koji primaju neki tip socijalne pomoći rastao kroz vrijeme, a posebno je važno uočiti da je obuhvat djece sa invaliditetom programima države porastao skoro deset puta u odnosu na 2016. godinu.

	Tip socijalne pomoći	% odgovora "DA"		
		2016	2018	2020
1	Da li neko od članova domaćinstva prima invalidninu?	3.8%	5.2%	9%
2	Da li u Vašem domaćinstvu žive djeca sa invaliditetom?	5.6%	4.8%	5.6%
3	Da li je dijete sa invaliditetom iz Vaše porodice obuhvaćeno posebnim programima države? (2020, samo oni koji imaju dijete sa invaliditetom, N=57)	3.6%	10.3%	31.6%
4	Ako u Vašem domaćinstvu ima maloljetne djece, da li je neko primalo dječji dodatak u posljednje četiri godine? (2020, samo oni u čijim domaćinstvima ima maloljetne djece, N=678)	25.4%	36%	37.5%

5	Ako u Vašem domaćinstvu ima maloljetne djece, da li ta djeca dobijaju besplatno udžbenike i školski pribor u posljednje četiri godine? (2020, samo oni u čijim domaćinstvima ima maloljetne djece, N=643)	20.4%	30.5%	31.7%
6	Da li je neka žena u Vašoj porodici primala finansijsku nadoknadu za porođilje u posljednje četiri godine? (2020, samo oni u čijim domaćinstvima živi žena koja je bila trudna u posljednje 4 godine, N=524)	13.5%	9.5%	45.6%
7	Da li je Vaša porodica dobila poklon paket za novorođenče u posljednje četiri godine? (2020, samo oni u čijim porodicama je bilo novorođenih u posljednje 4 godine, N=538)	20.2%	23.1%	45.6%
8	Da li je Vaša porodica dobila od opštine stan-objekat na privremeno korišćenje u posljednje četiri godine?	29.4%	17.8%	21.1%

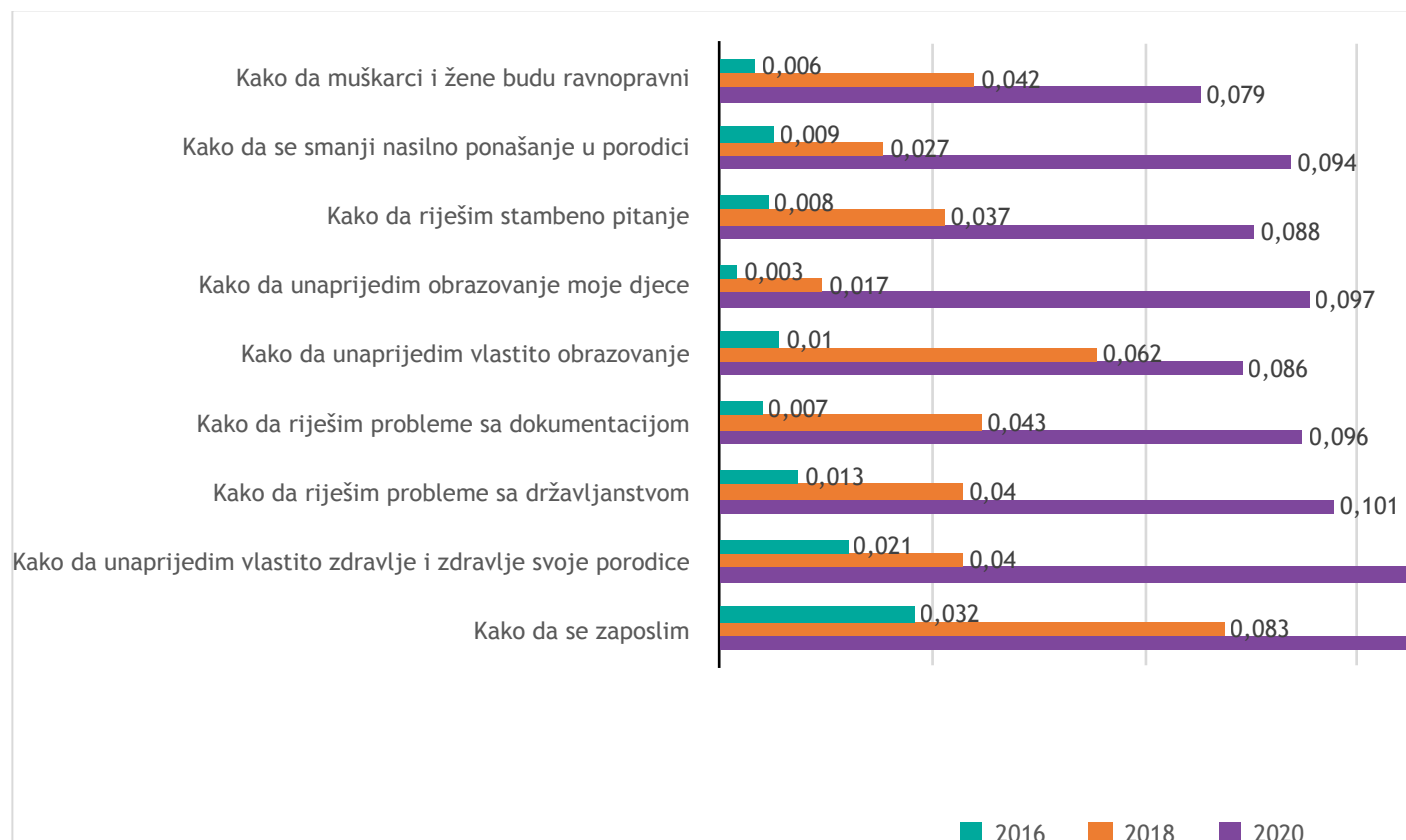
Grafik 53: Da li je neko od Vaše porodice koristio sljedeće vrste smještaja u posljednje četiri godine? (besplatan smještaj i privremeni smještaj od vlade nisu postavljani kao pitanja 2016. i 2018 godine)

Vrijednosti i stavovi

Na pitanja o raznim oblicima edukacija u prosjeku jedna desetina anketiranih odgovora da je prisustvovala takvim obukama. Najviše njih tvrdi da je prisustvovalo obukama o zapošljavanju i zdravlju, a najmanje o rodnoj ravnopravnosti. Ipak, te razlike su

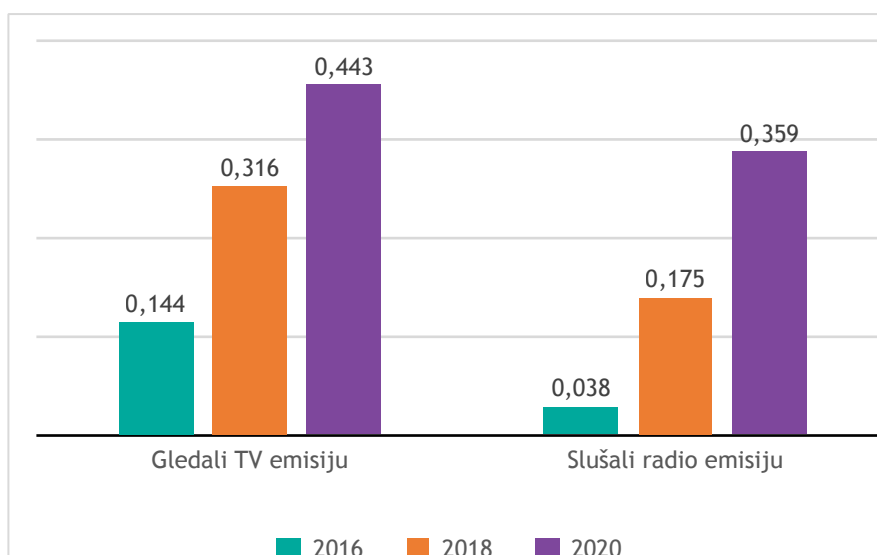

minimalne. Kroz vrijeme vidimo da se procenat onih koji su prošli svaku od navedenih obuka višestruko povećao.

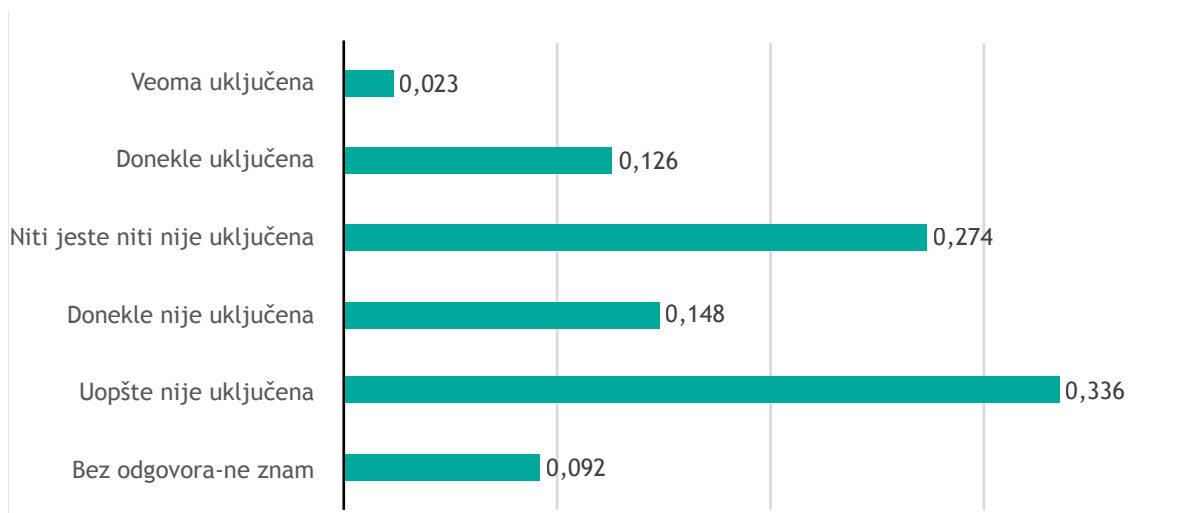
Grafik 54: Da li ste pohađali edukacije iz sljedećih oblasti?

Takođe, udio ispitanika koji je slušao ili gledao programe posvećene romskim pitanjima, kulturi i jeziku se višestruko povećao od 2016. godine kada je ovo pitanje prvi put postavljeno.

Grafik 55: Da li ste gledali-slušali emisije posvećene romskim i egipćanskim pitanjima, kulturi i zajednici?

Svega 15% ispitanika smatra da je romska i egipćanska populacija uključena u crnogorsko društvo, dok skoro svaki drugi ispitanik tvrdi da uopšte ili donekle nije uključena.

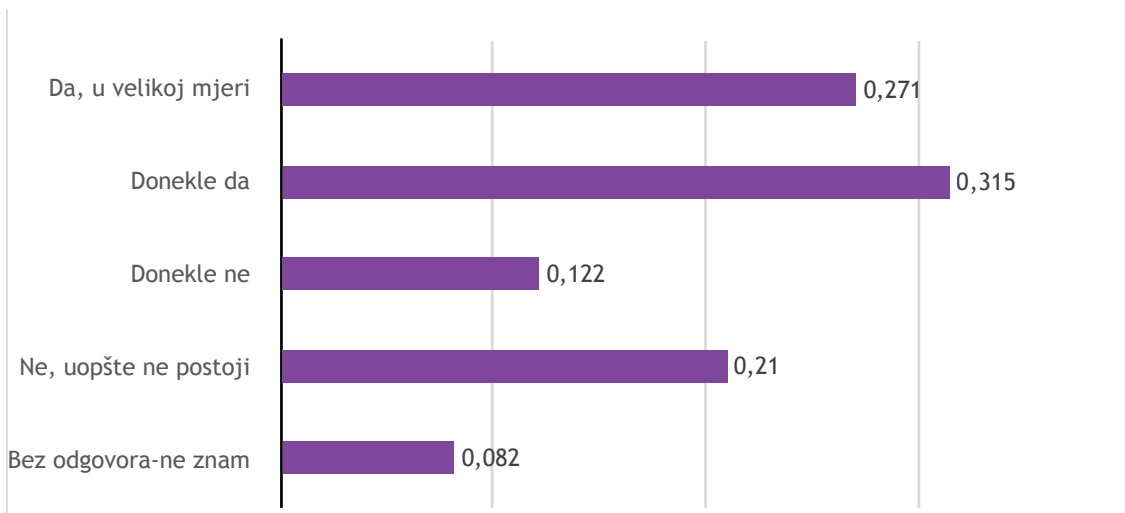
Grafik 56: U kojoj mjeri je, po Vašem mišljenju, romska i egipćanska populacija uključena u društvena dešavanja u Crnoj Gori?

Na pitanje šta je najveći problem za bolje uključivanje Roma i Egipćana u crnogorsko društvo, ispitanici kažu:

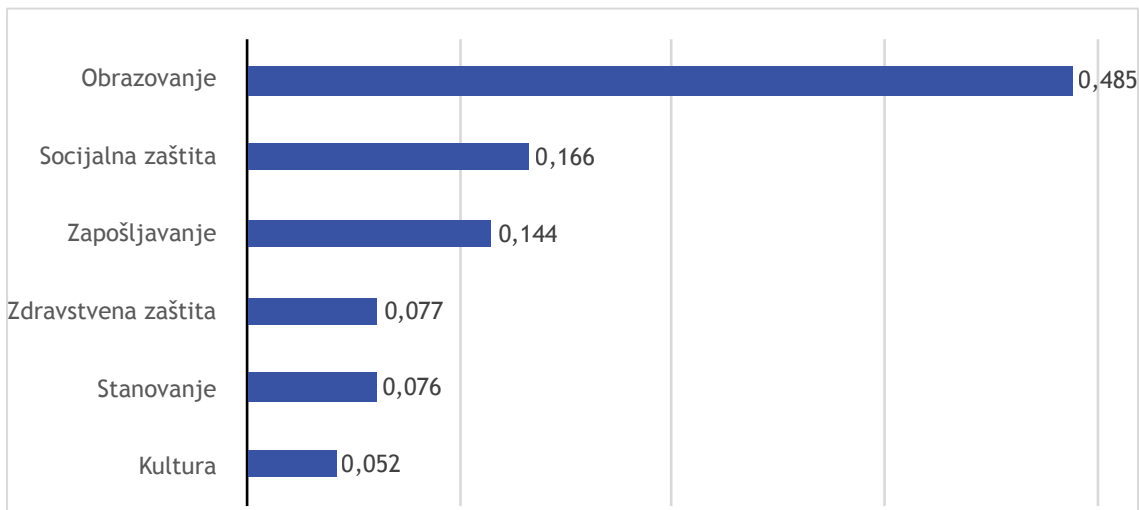
- Boja kože
- Bolji standard, hrana, odjeća i obuća
- Nedostatak crnogorskog državljanstva,
- Nedostatak obrazovanja,
- Bolji poslovi i samim tim više novca,
- Da se smanje predrasude prema Romima i Egipćanima, da ih druge zajednice bolje prihvataju,
- Da se više poštuje romska i egipćanska kultura
- Da imaju više informacija
- Da ne postoji jezička barijera,
- Vlada.

Interesantno je da je bilo više samokritičnih odgovora koji ističu da i Romi treba da učine određeni napor ka uključivanju, npr. “Ko hoće da bude uključen taj je i uključen”.

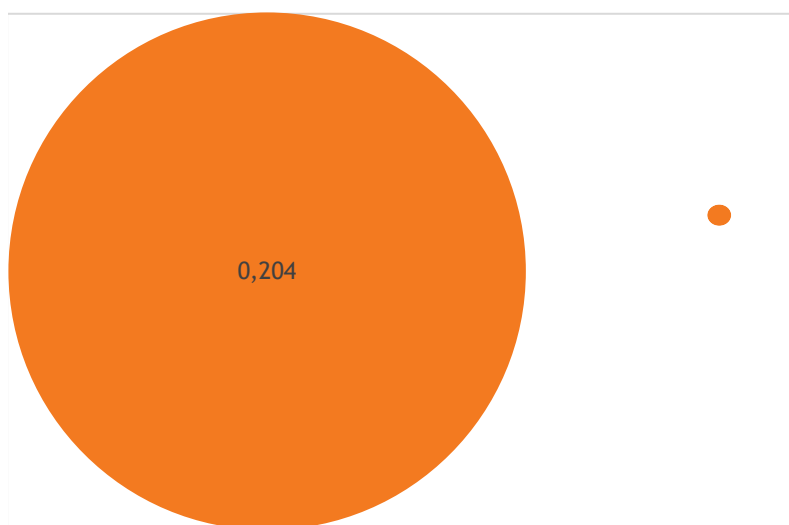
Takođe, skoro tri petine ispitanika tvrdi da postoji diskriminacija prema Romima i Egipćanima u Crnoj Gori, a većina onih koji su tako odgovorili mogli su i da daju primjere iz ličnog života.

Grafik 57: Da li postoji diskriminacija prema Romima u Crnoj Gori?

Grafik 58: U kojoj oblasti je diskriminacija najizraženija?

Grafik 59: Da li ste Vi nekada bili nejednako tretirani?

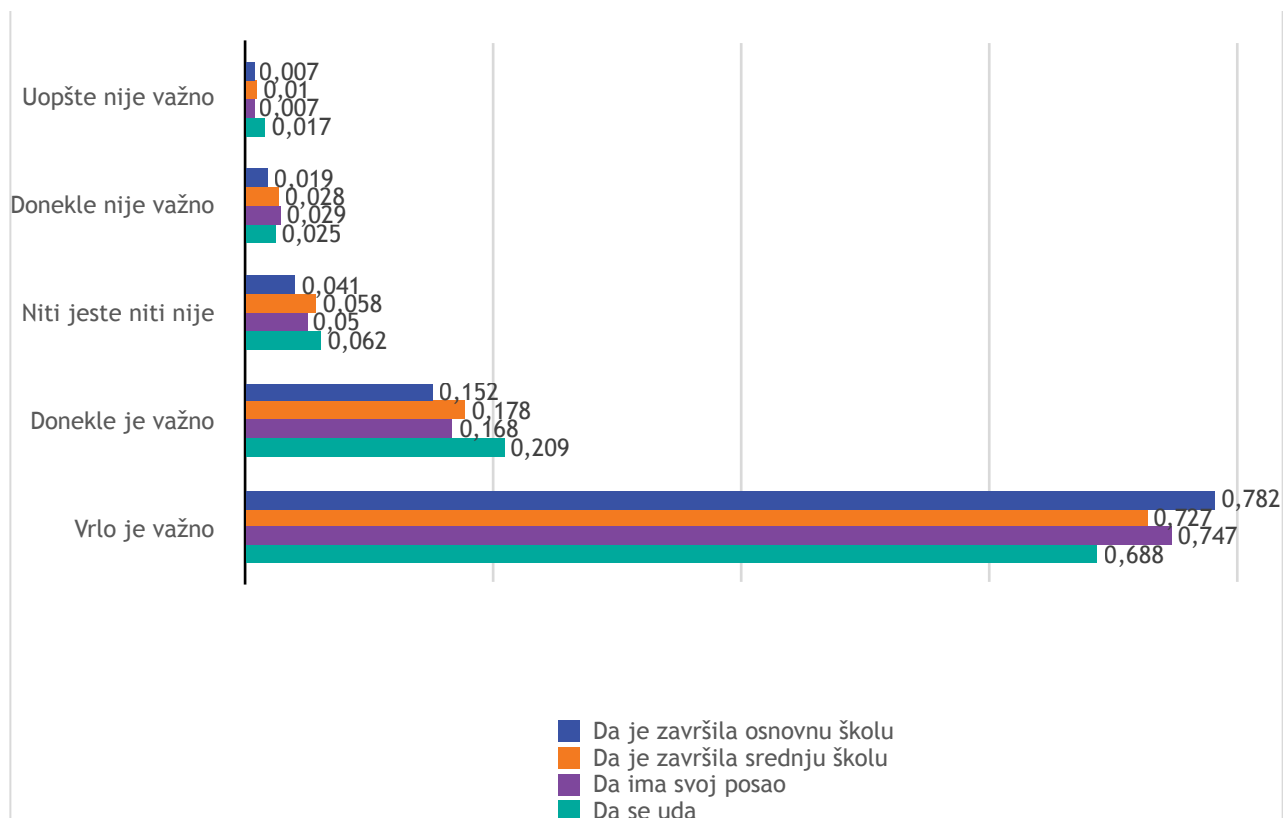
Na pitanje, šta se desilo, ispitanici su podijelili razna svjedočanstva:

- Da nas ne primaju na državne poslove
- Dok sam kao dijete bio gde god odem nazivali su me „Cigane“
- Imao sam svađu i nožem me napali i izboli
- Ismijavali su nas zbog nacije
- Izbjegavaju me što sam Rom
- Jednom kad su došli na sjever da razapnu šator sa vilama su ih ćerali, zato što smo Romi
- Još nam se ne rešava problem u vezi vode
- Kad je nešto fino, uvijek me preskoči
- Kad sam htjela da radim u marketu nisu htjeli da me prime jer sam Romkinja
- Kad sam primao socijalno, žena se prema meni nije ophodila kako treba
- Kad sam radio ankete nisu htjeli da mi izađu u susret jer sam Rom
- Kad sam tražio posao nisam primljen zbog toga što sam Rom
- Kako nas gledaju kroz grad, dozivaju nas Ciganima i slično
- Kao dijete dok sam bio često sam bio diskriminisan
- Kod doktora ne ponašaju se kako bi trebalo jer sam Rom
- Kod doktora nisu htjeli da me pregledaju
- Ljudi drže odstojanje - distancu
- Maltretiranje u školi od drugih učenika većinske zajednice
- Morao sam da se ističem 2 puta više, samo zbog boje kože od nekog drugog, da bi došao do nivoa onoga koji je tretiran po ovom osnovu
- Na poslu su znali da me nazivaju Cigankom
- Poniženje
- U bolnici ponekad me izbjegavaju
- U bolnici se nisu ponašali kao što bi se ponašali prema svojim
- U bolnici, u Centru za socijalni rad, Biro i slično
- U redovima drže odstojanje, djecu nazivaju Ciganima.

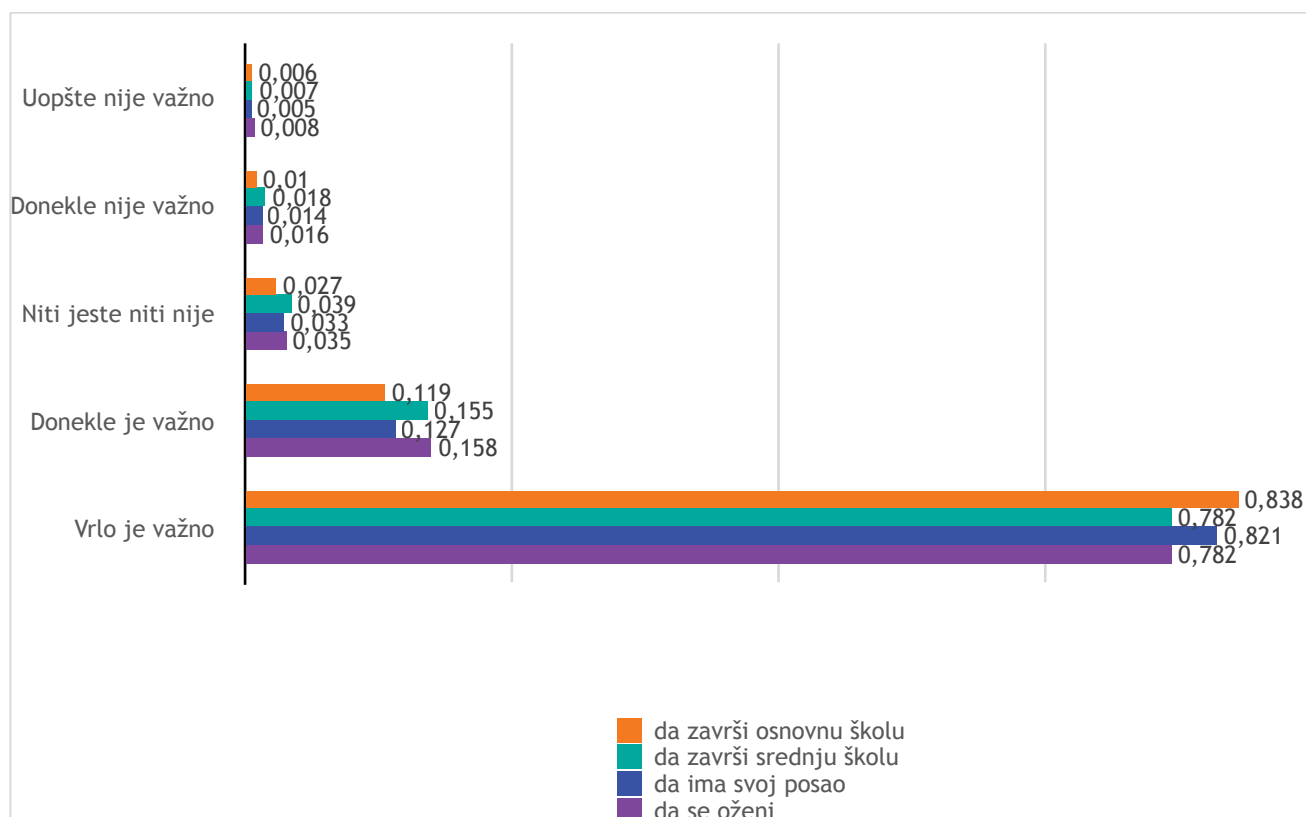
Na pitanje šta bi bile preporuke za Vladu o tome šta bi trebalo uraditi kako bi se uključenost Roma i Egipćana u crnogorsko društvo popravila, ispitanici su navodili sljedeće:

- Da im pomogne u garderobi, hrani, novcu, lijekovima, drvima,
- Da im pomogne da dobiju posao,
- Da im pomogne da dobiju državljanstvo,
- Da im pomogne oko popravljavanja kvaliteta smještaja (krov prokišnjava) i uopšte obezbjeđivanja smještaja,
- Da ima više saradnika za obrazovanje i zdravstvo,
- Da im se uvede voda,
- Da ih više uključe u donošenje odluka i da ih tretira jednako,
- Bolje tretiranje i poznavanje romske kulture,
- Zaštita prava Roma i Egipćana.

Sljedeća dva pitanja se odnose na to koliko su određene stvari u životu važne za muškarce i za žene u romskoj zajednici. Veoma važan nalaz je da između muškaraca i žena ispitanika ne postoje statistički značajne razlike po pitanju kako procjenjuju važnost određenih stvari za Romkinje i Rome.

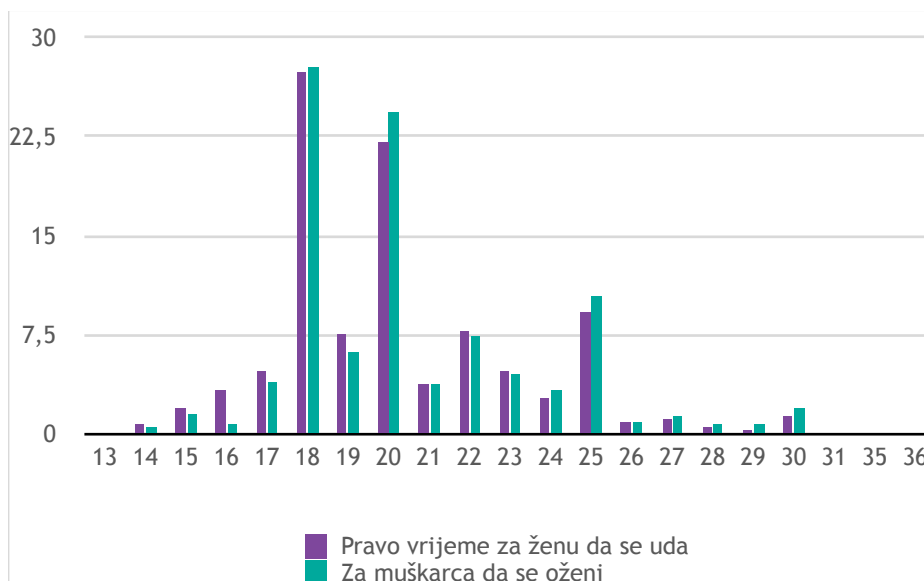

Grafik 60: Koliko je važno za ženu iz romske zajednice sljedeće:

Grafik 61: Koliko je važno za muškarca iz romske zajednice sljedeće:

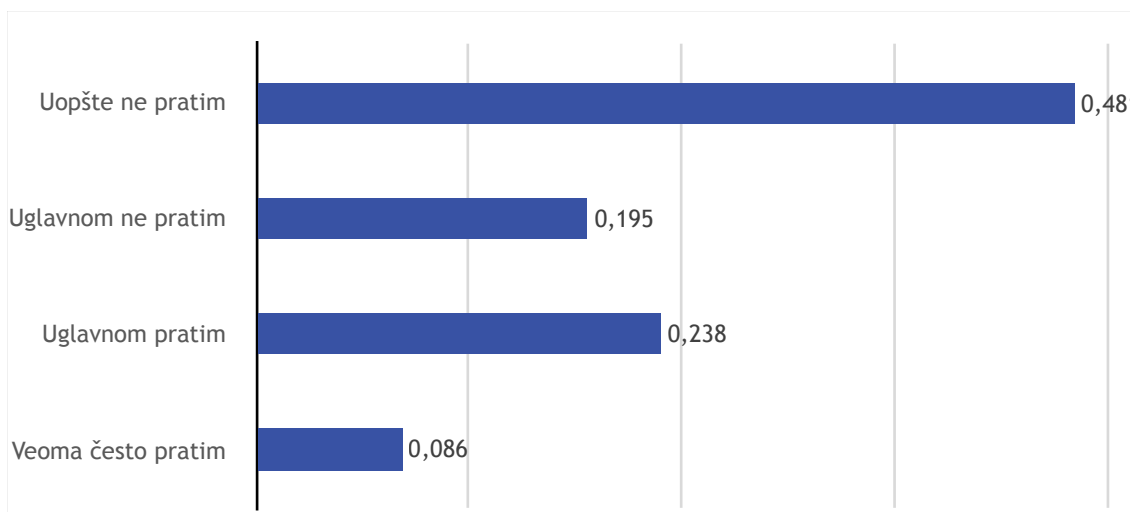
Takođe, ne postoje značajne razlike između ispitanika i ispitanica kada je u pitanju procjena „kad je pravo vrijeme“ za određene korake za muškarca i za ženu. I jedni i drugi nešto malo više vremena daju muškarcima.

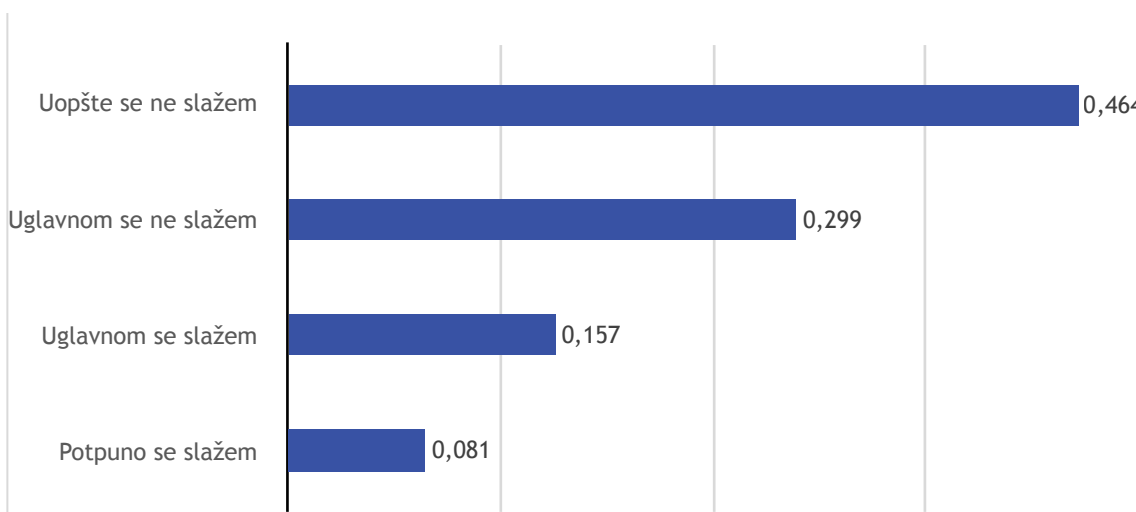
Grafik 62: Sa Koliko godina je pravo vrijeme:

Učešće u donošenju odluka

Podaci govore da je romska i egipćanska zajednica otuđena kada je u pitanju donošenje političkih odluka. Skoro dvije trećine ispitanika tvrdi da ne prati uopšte ili donekle politička dešavanja. Čak 76% ispitanika tvrdi da ne razumije najvažnija politička dešavanja u zemlji.

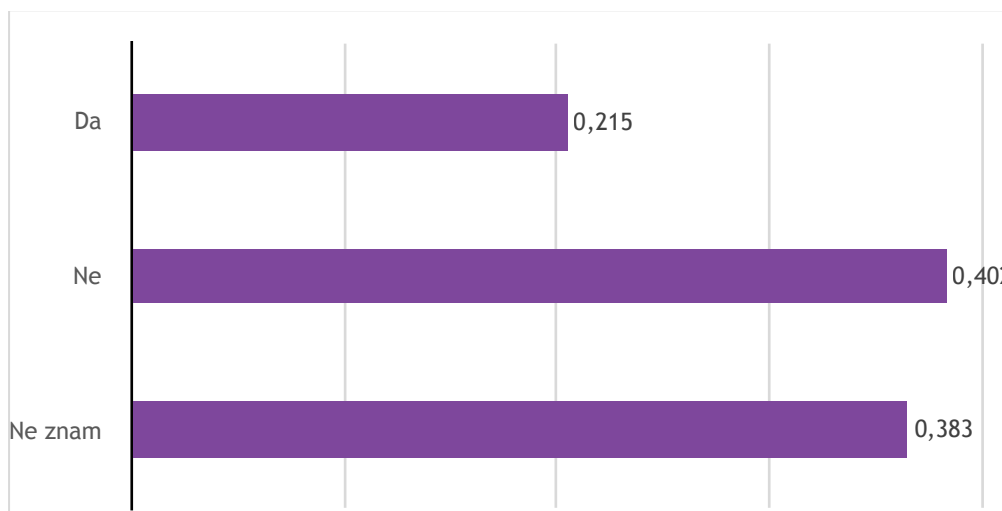
Grafik 63: Koliko često pratite politička dešavanja?

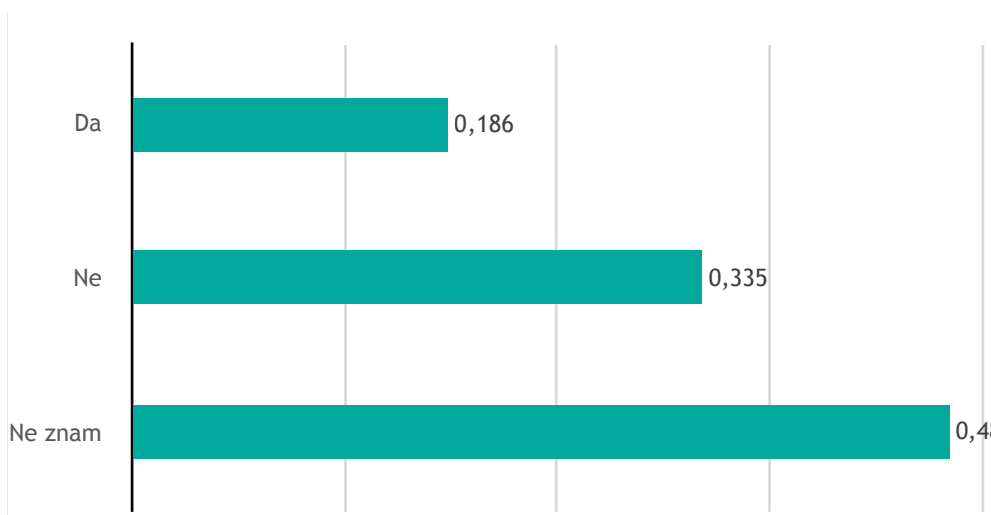
Grafik 64: Da li se slažete sa sljedećom tvrdnjom: "Mislim da razumijem najvažnije političke probleme u društvu?"

Samo 21% ispitanika kaže da postoji neki političar kome vjeruju i još manje od toga (18%) da postoje političari koji zastupaju romsku i egipćansku populaciju na pravi način.

Ovi podaci aktuelizuju pitanje predstavljanja romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori i ustanovosti odredbe Zakona o izborima odbornika i poslanika koja poimenice navodi Hrvate kao etničku zajednicu koja iako približno iste brojnosti kao i romska jedina može koristiti sniženi cenzus od 0.35% za ulazak u nacionalnu i lokalne skupštine.

Grafik 65: Da li postoje političari u Crnoj Gori kojima vjerujete?

Grafik 66: Da li postoje političari u Crnoj Gori koji zastupaju prava romske i egipćanske zajednice na pravi način?

Ključni nalazi:

Ekonomski status i zapošljavanje

- Procenat onih koji nemaju posao se smanjuje, ali je i dalje daleko iznad prosjeka.
- Raste procenat onih koji rade u javnom sektoru i imaju stalni radni odnos.
- Stopa neaktivnosti među romskom populacijom je na nivou većinske populacije u Crnoj Gori, ali je među Romkinjama značajno viša.
- U svakom drugom romskom domaćinstvu niko ne radi.
- Romkinje se osjećaju značajno manje sigurnim na poslu u odnosu na Rome.
- Svaki drugi ispitanik je prijavljen na Zavod za zapošljavanje
- Istraživanje je pokazalo da prosječna romska porodica raspolaže sumom između 100 i 200 eur mjesečno.

Građanski status i lična dokumenta

- U poređenju sa istraživanjima iz 2016. i 2018. godine vidimo da se procenat ispitanika koji ne posjeduje dokumenta smanjio.
- Iako je visok procenat članova zajednice riješio pitanje dokumentacije, i dalje postoji određeni broj onih koji nemaju odgovarajuća dokumenta. Procenat takvih je viši među doseljenim Romima i Egipćanima kada je u pitanju ovjerena zdravstvena knjižica, upis djece u matične knjige rođenih, te uvjerenje o državljanstvu.

Zdravlje

- U poređenju sa istraživanjima iz 2016. i 2018. godine broj ispitanika koji svoje zdravstveno stanje opisuju kao veoma ili uglavnom dobro je u kontinuiranom porastu.
- Romkinje u prosjeku gore ocjenjuju stanje svog zdravlja nego muškarci.

- Čak 16.5% ispitanika tvrdi da u njihovoj porodici živi bar jedna osoba koja ima teško zdravstveno stanje ili invaliditet. Ipak, i taj broj je u padu u poređenju sa prethodnim istraživanjima.
- Prosječna starost članova romske i egipćanske populacije izmjerena je na gotovo 56 godina, što je životni vijek kraći od onog izmjenog 2018., ali duži u odnosu na rezultate iz 2016. godine.
- Svega 10% ispitanika je upoznato sa tim da u njihovoj zajednici postoji saradnik u zdravstvenoj zaštiti.
- Oni koji znaju da postoji, uglavnom smatraju da je to veoma ili donekle korisno za njih (57.6%).

Problemi uzrokovani COVID-19 epidemijom

- Čak 68.9% ispitanika tvrdi da je tokom epidemije u potpunosti ili djelimično ostalo bez izvora prihoda.
- Veliki broj ispitanika tvrdi da nije imao dovoljno osnovnih namirnica i dezinfekcionih sredstava tokom epidemije korona virusa, čak 54% tvrdi da nije imalo pristup drugim sredstvima za dezinfekciju, a 37.6% pristup sapunu i vodi. Njih 50.4% tvrdi da nisu imali dovoljno zaštitnih maski.

Stanovanje

- I dalje veliki broj Roma i Egipćana živi u odvojenim naseljima gdje nema većinskog stanovništva.
- Svaki drugi ispitanik tvrdi da njegova porodica posjeduje objekat u kome živi, ali samo 14% ispitanika kaže da njegova porodica posjeduje zemljište na kome se nalazi taj objekat.
- Kompozitni index materijalnog statusa romske i egipćanske populacije bilježi veoma spor, ali pozitivan trend.
- Prema ovom istraživanju u prosjeku 5.5 članova domaćinstva živi zajedno u tipičnoj romskoj ili egipćanskoj zajednici.
- Veliki procenat domaćinstava u kojima žive ispitanici nemaju osnovne uslove za pristojan život u domaćinstvu.

Obrazovanje

- Trećina punoljetne romske i egipćanske zajednice nema nikakvu školu (32.5%).
- Romkinje i Egipćanke imaju u prosjeku značajni niži nivo obrazovanja od Roma i Egipćana.
- Procenat djece koja idu u vrtić se u odnosu na prethodni period smanjio, procenat djece koja idu u osnovnu školu je povećan, dok je broj mladih koja pohađaju srednju školu ostao gotovo isti kao i 2018. godine.
- Kao glavne razloge zbog čega djeca ne idu u školu roditelji navode siromaštvo, nemogućnost da im pomažu oko učenja, udaljenost škole, jezičke barijere, strah od diskriminacije i diskriminaciju, ali i tradicije kao što su rana udaja.
- Oni koji su upoznati sa postojanjem saradnika u obrazovanju, veoma su zadovoljni njegovom ili njenom korisnošću.
- Crnogorskim jezikom se funkcionalno služi dvije trećine romske i egipćanske zajednice, što je porast u odnosu na prethodno sprovedena istraživanja.

Socijalna pomoć

- Povećan je broj korisnika usluga centara za socijalni rad, a takođe i osoba koje su koristile neku vrstu materijalne pomoći ili jednokratnu pomoć.
- Nešto manje od polovine ispitanika tvrdi da koristi usluge i pomoć centara za socijalni rad, dok jedna trećina tvrdi da prima materijalnu pomoć svakog mjeseca. Takođe, jedna trećina tvrdi da je u posljednje četiri godine primila jednokratnu materijalnu pomoć.
- Posebno je važno uočiti značajan rast obuhvata državne pomoći koja je namijenjena djeci sa invaliditetom.

Vrijednosti i stavovi

- Svaki drugi ispitanik tvrdi da romska i egipćanska zajednica uopšte nije ili donekle nije uključena u crnogorsko društvo.
- Ne postoje značajne razlike između muškaraca i žena kad je u pitanju rodna ravnopravnost, ali i jedni i drugi imaju nešto „zahtjevniji“ odnos prema ženama.
- Najveći broj ispitanika tvrdi da je prisustvovao obukama o zapošljavanju i zdravlju, a najmanji o rodnoj ravnopravnosti. Ipak, u odnosu na prethodna istraživanja, primjetan je višestruki porast osoba koje su prošle svaku od obuka navedenih u upitniku.
- U odnosu na 2016. i 2018. godinu, povećan je i udio ispitanika koji je slušao ili gledao programe posvećene romskim pitanjima, kulturi i jeziku.

Učešće u donošenju odluka

- Samo 21% ispitanika kaže da postoji neki političar kome vjeruju i još manje od toga (18%) da postoje političari koji zastupaju romsku i egipćansku populaciju na pravi način.
- Čak 76% ispitanika tvrdi da ne razumije najvažnija politička dešavanja u zemlji.